

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

КОНСТИТУЦИЈАЛЫҚ РЕФОРМА: ЖАҢА САЯСИ АРХИТЕКТУРАНЫҢ БАСТАУЫ

Астанада Конституциялық реформа жөніндегі комиссияның алғашқы отырысы өтті. Бұл – жекелеген өзгерістерді емес, мемлекеттің саяси жүйесін тұтастай қайта ойлауға бағытталған маңызды қадам. Президенттің «Айтылды, орындалды» қағидаты аясында басталған бұл үдеріс қоғамда бірнеше ай бойы қызу талқыланған ұсыныстарға нақты институционалдық жауап беріп отыр.

(Жалғасы 3-бетте)

5-БЕТ

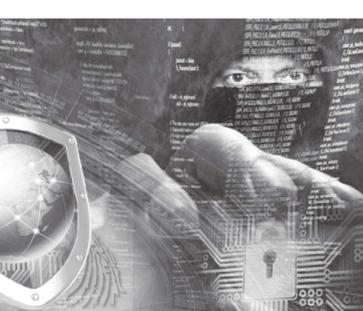
Уалихан АХАТОВ, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті Заң факультетінің деканы:
«Ұлы ұстаздардың ғылыми мектебі – өмірлік бағдарым»

6-БЕТ

«Адамның бәрі – өз халқың»

8-БЕТ

Ақпараттық қауіпсіздік – басым бағыттың бірі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СУДЬЯЛАР ОДАҒЫНА – 30 ЖЫЛ

– Судьялар мен сот қызметкерлерінің басын біріктіріп, бірегей істерге бастамашы болып жүрген Қазақстан Республикасы Судьялар одағының құрылғанына биыл 30 жыл толады екен. Одақтың сот жұмысындағы маңызы қандай?

– Отыз жыл – бір құрылымның жұмысын жолға қойып, жүйелеу үшін жеткілікті уақыт. Қазақстан Республикасының Судьялар одағы осы жиырма жыл ішінде судьялар мен сот қызметкерлерінің қорғаны, қолдаушысы бола білді. Одақтың әрбір өңірлік соттағы филиалдары да өзіне жүктелген міндетті сапалы атқарып келеді.

Бұл қоғамдық бірлестік тәуелсіздіктің елеулі шағында құрылғаны белгілі. 1996 жылы 19 желтоқсанда республика судьяларының алғашқы съезі өткізіліп, осы маңызды жиында Судьялар одағы қоғамдық бірлестігін құрып, ең алғашқы Әдеп кодексін қабылдау туралы тарихи шешім қабылданған болатын. Содан бері одақ сот жұмы-

Мария ШАРИПОВА,

Ақтөбе облыстық сотының судьясы,

ҚР Судьялар одағының Ақтөбе облыстық филиалының төрағасы:

«СУДЬЯЛАР ОДАҒЫ – СОТ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҚОЗҒАУШЫСЫ»

сын жандандыруға, судьялардың әлеуметтік, тұрмыстық, кәсіби қызметіндегі мәселелерді оңтайлы шешуде ауқымды жұмыстар атқарып келеді.

Бүгінде Судьялар одағының беделі биік, жұмысы көпшілікке танымал. Соның арқасында одақ Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму Бағдарламасы, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтас-тық ұйымы, Еуропалық кеңес, GIZ, USAID, ABA ROLI, Халықаралық заңгерлер одағы секілді халықаралық ұйымдармен белсенді жұмыс жүргізуде. Бұдан бөлек, Халықаралық Судьялар қауымдастығының 54-ші отырысында толық құқықты мүшелік мәртебесін алды. Бұл Судьялар

одағының өз жұмысын халықаралық талаптарды ескере отырып жүргізетінін дәлелдесе керек.

Сондай-ақ Судьялар одағының құрамында филиалдардан бөлек, Судья әдеби жөніндегі комиссиялар, Ардагерлер кеңесі жұмыс жасайды. Одақтың Ақтөбе облысындағы филиалы да ортақ істерден шет қалған емес. Біздің ұйымдастыруымызбен Ақтөбе облыстық сотында да түрлі маңызды шаралар қолға алынып жатыр.

– Судьялар одағының негізгі қызметіне не кіреді?

(Жалғасы 4-бетте)

ШКІР. ҰСЫНЫС. ТАЛҚЫ

Әбдірашид ЖҮКЕНОВ,

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Қылмыстық істер жөніндегі алқасының бұрынғы төрағасы,

«Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының зейнеткер судьялары» қоғамдық бірлестігінің тең төрағасы

ҚЫЛМЫСТЫҚ-ПРОЦЕСТІК КОДЕКСТІҢ БІРІЗДІЛІГІ МЕН ТИІМДІЛІГІНЕ ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі (бұдан әрі – ҚПК) өзінің құқықтық сипаты бойынша мазмұндық, логикалық жақтан үйлесімді және функционалды бағдарланған нормативтік акт болуы тиіс. Оның мақсаты барлық іс жүргізу тетіктерін механикалық түрде сипаттауға емес, жеке құқықтарды қорғауға және қылмыстық қудалаудың тиімділігін қамтамасыз ететін қылмыстық іс жүргізудің анық, түсінікті, қолданылуға ыңғайлы ережелерін белгілеуге бағытталған. Ең бастысы, ҚПК ережелері жеке тұлғалар мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын кездейсоқ шектеуге жол бермеуі, сондай-ақ заңсыз қылмыстық қудалаудан қорғауы тиіс.

Сонымен қатар, Қылмыстық-процестік кодекстің қазіргі нұсқасында нормалардың шамадан тыс жинақталуы, рәсімдік талдап тексеру шектен тыс көптігі, әрі ережелердің қайталануы мен заңнамалық құрылымдардың тым күрделілігі байқалады. Мұндай шектен тыс реттеу, үнемі орын алатын нақты түзетулер мен негізгі институттарды тұжырымдамалық тұрғыдан қайта қараудың қарастырылмауы кодекстің нормативтік құқықтық жүктемесін арттырды.

Қылмыстық-процестік кодексі қылмыстық іс жүргізудің негізгі қағидаттарын бекітудің орнына, көп жағдайда тергеушілер үшін нұсқаулық ретінде қызмет етеді. Соның нәтижесінде құқық қорғау органдары жеке құқықтарды қамтамасыз етуден гөрі, көптеген ережелерді ресми түрде сақтауға мән береді. Бұл іс жүргізу қателіктерінің орын алып, мазмұнның орнына нысанды ауыстыру қаупін арттырады. Осылайша әділеттілік құралы ретінде қызмет етуге тиіс

заң техникалық ережеге айналады да, нәтижесінде қарапайым әріп заңның мәнін өзгертеді. Мұның бәрі қылмыстық іс жүргізудің сапасына кері әсер етеді: ол құқық қорғауды қиындатады, формализмді дамытады, нормаларды екішұқты түсіндіруге ықпал етеді және қылмыстық қудалау органдарының дискрециялық өкілеттіктерін кеңейтеді.

Бұл мәселелер, әсіресе, Ерекше бөлімнің ережелері мен Қылмыстық-процестік кодекстің Жалпы бөлімінің негізгі ережелері арасындағы алшақтықта айқын көрінеді. Соңғысында қылмыстық іс жүргізудің негізгі қағидаттары ретінде: заңдылық, жарыспалы іс жүргізу, тараптардың теңдігі, кінәсіздік презумпциясы, қорғану құқығы, жеке тұлғаның ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу және заңды бұза отырып алынған дәлелдемелерге жол бермеу тетігі бекітілген.

(Жалғасы 2-бетте)

ШІКІР. ҰСЫНЫС. ТАЛҚЫ

Әбдірашид ЖҮКЕНОВ,

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Қылмыстық істер жөніндегі алқасының бұрынғы төрағасы,
«Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының зейнеткер судьялары» қоғамдық бірлестігінің тең төрағасы

ҚЫЛМЫСТЫҚ-ПРОЦЕСТІК КОДЕКСТІҢ БІРІЗДІЛІГІ МЕН ТИІМДІЛІГІНЕ ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР

(Соңы. Басы 1-бетте)

Дегенмен, Ерекше бөлімнің ережелерін талдау көптеген іс жүргізу институттарының осы қағидаттардан тәуелсіз жұмыс істейтінін және кейбір жағдайларда оларға тікелей қайшы келетінін көрсетеді.

Әсіресе, Ерекше бөлімнің Қылмыстық-процестік кодекстің 23-бабында бекітілген жарыспалылық және тараптар теңдігі қағидатына сәйкес келмейтіні айқын байқалады. Сотқа дейінгі тергеудің процессуалдық механизмдері асимметриялық түрде құрылымдалған: айыптау жағына дәлелдемелерді бастау, жинау және қамтамасыз ету бойынша басымдық берілген болса, ал қорғау жағының дәлелдемелерді өз бетінше жинау мүмкіндігі жанама және тәуелді болып отыр. Нәтижесінде жарыспалылық қағидаты негізінен декларациялық сипатқа ие болып, процедуралық институттардан толыққанды қолдау таппайды.

Тараптардың теңдігі мен жарыспалы іс жүргізуін шынайы қамтамасыз ету үшін адвокаттардың процессуалдық өкілеттіктерін кеңейту және сотқа дейінгі тергеу институтын тұжырымдамалық тұрғыдан қайта қарау маңызды. Сотқа дейінгі тергеу институтын сотқа дайындық кезеңіне айналдырып, оның шеңберінде айыптау мен қорғау тараптары өзінің дәлелдемелерін тек соттың жарыспалы процесс аясында қарап зерделеуі үшін жинауы, қорғауы және қамтамасыз етуі керек.

ҚПК-нің 112-бабында қылмыстық іс жүргізудің негізгі қағидаттарының бірі – заңды бұза отырып алынған дәлелдемелерге жол бермеу тетігі ресми түрде бекітілген, тіпті мұндай бұзушылықтардың тізімі де дәйектелген. Алайда, Қылмыстық-процестік кодекстің Ерекше бөлімі сотқа дейінгі тергеудің алғашқы кезеңдерінде мұндай дәлелдемелерді алып тастаудың тиімді және айқын тетігін қамтамасыз ете алмай отыр. Ал бұл кезде айыптаудың негізгі дәлелдемелік базасы қалыптасатыны белгілі.

Сонымен қатар, қылмыстық іс жүргізу заңнамасында заңды бұза отырып дәлелдемелер «алуға» жол бермейтін тиімді процедуралық кедергілер қамтылмаған. Соның салдарынан қылмыстық қудалау органдары заңсыз дәлелдеме алуға жүйелі түрде жол береді де, ал бұл бұзушылықтарды анықтау және дәлелдеу ауыртпалығы қорғаушы тарапқа жүктеледі. Мұндай тәжірибенің қалыптасуы орынсыз. Сонымен қатар, қорғаушы тараптың дәлелдері көбінесе жіберілген бұзушылықтардың «маңызды еместігіне» сілтеме жасау арқылы елеусіз қалады немесе ескерілмей жатады. Бұл дәлелдемелердің қабылданбау институтын ресми декларацияға айналдырады.

Құқықтық реттеудегі мұндай көрініс пен бүгінгі қалыптасқан тәжірибе Қылмыстық-процестік кодекстің 10-бабының 3-бөлігінде бекітілген заңдылық қағидатына тікелей қайшы келеді. Егер заң қылмыстық процестің барлық қатысушылары үшін міндетті болса, онда оны бұза отырып дәлелдемелерді қасақана алу процессуалдық қызметтің шекті элементі болып саналмауы керек. Заң үстемдігі салтанат құратын мемлекетте заңсыз дәлелдемелер процестің кейінгі кезеңдерінде жөнделмегені абзал; олар дереу және бірден алынып тасталуы керек.

Осыған байланысты, Қылмыстық-процестік

... дәлелдемелерді алып тастаудың механизмін ғана енгізу жеткіліксіз. Лауазымды тұлғалар заңсыз дәлелдемелерді алудың нақты және елеулі салдарын сезінгенге дейін мұндай бұзушылықтар жалғаса береді. Сондықтан, дәлелдемелерді жинау кезінде заңды қасақана немесе өрескел бұзғаны үшін тәртіптік, әкімшілік және ең ақыр жағдайларда қылмыстық жауаптылық, түрінде қатаң жеке жауапкершілік белгілеу қажет деп санаймын. Бұл жерде процедуралық қателіктер үшін белгіленетін жаза түрлі айтылып тұрған жоқ, мұнда заңды қасақана елеулі, дәлелдемелерді бұрмалау, сот процесіне қатысушыларға қысым жасау және процедуралық кепілдіктерді айналдыру үшін жауапкершілік белгілеу мақсат етіліп отыр.

кодекске дәлелдемелерді жарамсыз деп танудың тиімді тетігін енгізу қажет секілді. Себебі, ол кейіннен емес, сотқа дейінгі тергеудің бастапқы кезеңінде жұмыс істегені дұрыс. Мұндай тетік қорғаушы тараптың бастамасы бойынша алынған дәлелдемелердің заңдылығын міндетті және жедел соттық қарауды, сондай-ақ бұзушылықтар анықталған жағдайда оларды қылмыстық іс материалдарынан дереу алып тастау мүмкіндігін көздеуі тиіс. Сонымен қатар, осы рәсім шеңберінде барлық күмәндерді қорғау тарапының пайдасына түсіндіру ережесі дәйекті және сөзсіз қолданылуы керек. Дәлелдемелерді алу әдісінің заңдылығына, процедуралық нысанның сақталуына немесе процедуралық кепілдіктердің көлемі мен мазмұнына қатысты туындаған кез келген күмәндарды дәлелдеу ретінде тануға жол берілмеуі тиіс. Мұндай жағдайларда бұзушылықтарды «маңызды емес» деп жіктеу тәжірибесі алынып тасталғаны абзал, себебі бұл заңдылық қағидатының және кінәсіздік презумпциясының мәніне қайшы келеді.

Заңның бұзылуын «маңызды емес» деп тану жеке құқықтарға заңсыз араласуды тиімді түрде заңдастыруға жол ашады және мұндай бұзушылықтардың қайталануына ықпал етеді. Шынайы заң үстемдігі салтанат құрған жағдайда дәлелдемелердің қабылдануы туралы мәселе оның «ыңғайлылығы» жөніндегі критерийге негізделіп шешілуі керек: яғни дәлелдемелер заңды түрде алынып, сот отырысында пайдаланылуы мүмкін, немесе заңнан қандай да бір ауытқу орын алған жағдайда оны толығымен алып тастауға әкеп соғуы тиіс.

түрінде қатаң жеке жауапкершілік белгілеу қажет деп санаймын. Бұл жерде процедуралық қателіктер үшін белгіленетін жаза туралы айтылып тұрған жоқ, мұнда заңды қасақана елеулі, дәлелдемелерді бұрмалау, сот процесіне қатысушыларға қысым жасау және процедуралық кепілдіктерді айналдыру үшін жауапкершілік белгілеу мақсат етіліп отыр. Осы жағдайды әріптестермен – бірқатар еуропалық елдердің судья, прокурорларымен талқылаған кезде мәселенің тұжырымдамасының өзі оларды айтарлықтай таңқалдырған еді. Біздің тәжірибемізбен танысқан шетелдік әріптестер осы ретте «құқықтық мемлекетте дәлелдемелер жинау кезінде алдымен заңды саналы түрде бұзып, артынан оның рұқсат етілетіндігі немесе рұқсат етілмейтіндігін талқылағандарыңыз қаншалықты дұрыс?» деп түсіністік таңытқан болатын. Олардың пікірінше, бұл процедуралық ерекшелік емес, ерікті шешім және негізінен, әділеттілікке қарсы қылмыс.

Шыны керек, осындай талқылаулар барысында елімізде жоғарыдағыдай тәжірибенің бар екенін айтып ақталып, басқа құқықтық мәдениетте тәрбиеленген әріптестер алдында жиі қолайсыз жағдайда қалуға мәжбүр болып жатамыз. Заңсыз алынған дәлелдемелерге «жол берілетінін» талқылаудың өзі елімізде процедуралық ойлаудың терең бұрмаланғанының дәлелі ретінде қабылданады.

«Заңсыз дәлелдемелерді алуға» жедел және қатаң түрде тосқауыл қойып, кінәлілер жауапкершілікке тартылмайынша, дәлелдемелерге жол бермеу қағидасы ойдан шығарылған болып қала

береді. Заңдылық қағидатын шынайы сақтау декларацияларды емес, тиімді құқықтық тетіктерді және оларды бұзғаны үшін жауапкершіліктің сөзсіз қарастырылуын талап етеді.

Жалпы бөлімнің негізгі ережелері мен Ерекше бөлімдегі процессуалдық тетіктерді реттеу арасындағы сәйкессіздік қарама-қайшы құқықтық тұжырымдамаларды тудырады. Оған нақты мысалдың бірі – «қорғауға құқығы бар куәгер» ұғымы. Бұл мәртебе бәсекелестік қағидатына да, қорғану құқығын қамтамасыз ету қағидатына да сәйкес келмейтін қылмыстық іс жүргізудегі түсініксіз элемент болып табылады.

Осындай аралық процессуалдық мәртебенің енгізілуі куәгер мен қылмыстық қудалауға нақты ұшыраған адам арасындағы шекараны жоюды. Қылмыстық-процестік кодекстің 7-(бабы 18) тармағына сәйкес, қорғануға құқығы бар куә қорғау тарапына жатпайды. Дегенмен, Қылмыстық-процестік кодекстің 65-1-бабы мұндай адамды қылмыстық орбитаға еркіннен тыс тартып, оларды өзін-өзі қорғауға мәжбүрлейді, бұл өз кезегінде қылмыстық жауапкершілік қаупін тудыратыны түсінікті. Мұндай жағдайларда адамға барлық процессуалдық кепілдіктермен бірге күдікті мәртебесін беру логикалық тұрғыдан дұрыс әрі заңды болар еді.

Іс жүзінде қорғануға құқығы бар куәгер қылмыстық іс жүргізудің «сұр аймағында» болады: тергеу органдары оларды қылмыстық құқық бұзушылыққа әлеуетті қатысушы ретінде қарастырады, бірақ оларды күдікті ретінде танудан саналы түрде қашады. Нәтижесінде, құқықтар мен кепілдіктердің толық жиынтығы болмаған соң, процедуралық міндеттемелердің ауқымды көлемі сақталады. Бұл осы мәртебені орынсыз пайдалануға, соның ішінде процессуалдық кепілдіктерді айналып өту, жеке тұлғаны ресми түрде күдікті деп жарияламай дәлелдемелер алу, кінәсіз адамдарға азаматтық дауларды шешуге немесе бизнесті жоюға қысым жасау және қылмыстық қудалау қаупі арқылы материалдық пайда алуға түрткі болады. Адам құқықтары мен құқықтық мемлекет қағидаттары тұрғысынан қарағанда мұндай тәуекелдер «қорғануға құқығы бар куәгер» ұғымының осал екенін айғақтайды.

Түптеп келгенде, күдіктінің мәнін білу құқығы, үндемеу құқығы, қорғаушының белсенді көмек алу құқығы, шағымдану құқығы және сот бақылауы секілді конституциялық және іс жүргізу кепілдіктері күшіне енген кезде адамның ресми түрде күдікті деп танылуы оның барынша қорғалуына жол ашады: Осылайша, қорғауға құқығы бар куәгер институты жеке тұлғаны құқықтарын қорғауды күшейтпейді, керісінше оны әлсіретеді.

Сол сияқты, куәгерлер институты Қылмыстық-процестік кодекстің Ерекше бөлімінің ескірген элементі болып қала береді. Тарихи тұрғыдан алғанда, ол техникалық жазба жабдықтарының жетіспеушілігін өтеуге және тергеу әрекеттерінің ашықтығын қамтамасыз етуге арналған. Дегенмен, қылмыстық іс жүргізу саласын цифрландыруға орай бұл функцияларға байланысты маңызды болмай қалды. Қазіргі заманғы бейнежазба технологиялары адамның қабылдауына қарағанда объективтірек, субъективті факторлардың әсерін және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін айтарлықтай азайтады.

Іс жүзінде сотқа куәгерлердің қатысуы көбіне-көп формальдылыққа айналуда; оларды іске қатыстыру тергеу әрекеттерін кешіктіреді, қосымша процедуралық тәуекелдер тудырады және дәлелдемелерді жарамсыз деп тануға формальды негіз жасайды. Сонымен қатар, «кезекші» куәгерлерді пайдалану және олардың дәлелдемелерді бұрмалауға қатысатыны белгілі болып отыр. Бұл осы институт идеясының өзін толығымен жоққа шығарады. Көптеген құқықтық жүйелерде куәгерлер институтының жүйелі және емес ерекше жағдайларға дейін қысқартылуы кездейсоқтық емес. Біз де солай істеуіміз керек.

Ойымды қорыта келе қылмыстық іс жүргізу заңнамасын одан әрі дамыту Қылмыстық-процестік кодексті тұжырымдамалық тұрғыдан қайта қарауды қажет етеді деп санаймын. Оны жаңғырту нормативтік артықшылықты, олқылықтарды және қарама-қайшылықтарды жоюға, іс жүргізу механизмдерін жарияланған қағидаттармен үйлестіруге және қылмыстық іс жүргізудің шынымен бәсекелестік моделін құруға бағытталуы керек.

«МЕДИАЦИЯ ТУРАЛЫ» ЗАҢА – 15 ЖЫЛ

ТАРАПТАРДЫ ТАТУЛАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ ЗОР

«Медиация туралы» заң 2011 жылдың 28 қаңтарында қабылданған болатын. Міне, содан бері он бес жыл өтті. Медиацияны дамыту, дауларды бейбіт жолмен шешу бойынша мақсаты түрде жұмыс істеген, жоғары нәтижелерге қолжеткізген жемісті тежеңісті жылдар.

«Медиация туралы» заңның қабылдануы құқықтық жүйеде ғана емес, қоғамда ерекше орын алған маңызды бастама болды. Бұл жаңа институт өркениетті қатынастарды қалыптастыруға, әлеуметтік және өзге де жанжалдарды шешуге, қоғамдық сананы нығайтуға бағытталуымен ерекше.

Медиация заңының мүмкіндігі кең. Заң жеке және заңды тұлғалар ара-

сындағы азаматтық, еңбек, отбасылық және өзге де құқықтық қатынастардан туындайтын істерде қолданылады. Сонымен бірге, онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар бойынша сот ісін жүргізу барысында да медиа-ция үлкен сұранысқа ие.

Ауыл ішіндегі дауларды бейбіт келісіммен шешіп, ел ішіндегі тентектерді түрмесіз-ақ түзеген қазақ халқы-

на медиацияның табиғаты жақын. Қылмыстық істерді қарау аясында тараптар келісімге келгеннен кейін іс сотта бейбіт келісім ретінде мақұлданады. Қылмыстық істердегі медиацияны қолданудың төртінші заңды тұрғыдан жан-жақты дәйектелген. Соған сәйкес ауыр емес және орташа ауырлықтағы қылмыстық істер бойынша айыпталушы жақ жәбірленушінің кешірімін алып, келтірілген залалдың орнын толтыру туралы екі жақты келісімге келетін болса, Қылмыстық кодекстің 67-бабы негізінде қылмыстық іс қысқартылады. Яғни, медиация көптеген азаматтардың

қылмыстық орбитаға тартылмай, өз қатесін түсініп, түзелуіне оң ықпалын тигізіп отыр. Бүгінде медиаторлардың да белсенділігі жоғары. Медиация мәселесі бойынша арнайы білім алып, тәжірибе жинақтаған кәсіби медиаторлар да, кәсіби емес медиаторлар да он бес жылдың ішінде мол тәжірибе жинақтап, шеберлігін шыңдады. Сондай-ақ, қос тараптың қорғаушы адвокаттары да медиацияның тиімді тұстарын өз тәжірибелерінде оңтайлы пайдаланып жүр.

Істердің ақ-қарасын анықтауда сот пен медиация арасында айырмашылық көп. Сот туындаған дауды заң тұрғысынан қарайды. Сотқа жүгінген тараптар уақыт жағынан да, қаржылық тұрғыдан да бірқатар қиындықпен бетпе-бет келеді. Себебі, сот процесіне қатысқан тараптардың жұмысы тоқтайды, табысы кемиді. Оның үстіне, процесс өткен сайын жұмыстан сұрану да аз қолайсыздық тудырмайды. Бұл уақыт жағынан ғана емес, қаржылық тұрғыдан да тиімсіз. Сонымен қатар,

процеске арнайы адвокат жалдау, баж салығын төлеу де қалтаға бірталай жүк салады.

Сотта бір жақтың, яғни шағымданушының ғана талабы қанағаттандырылатын болғандықтан, үкімге екінің жақтың да риза болатын кезі сирек. Ал медиациялық келісімге екі тараптың да көңілі толады. Аталмыш заң өз кезегінде соттардың жүктемесін азайтып, сапалы сот шешімдерінің көбеюіне және бюджет қаражатын үнемдеуге, сонымен бірге қарапайым халықтың сот жүйесіне сенімін арттыруға ықпалын тигізеді.

Сондықтан алдағы уақытта да «Медиация туралы» заңның артықшылығын түсіндіріп, медиативтік келісімдердің көбеюіне қоғам болып атсалысқанымыз абзал.

Сержан БАЙБОЛОВ,
Жетісу аудандық №2 сотының
төрағасы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

КОНСТИТУЦИЈАЛЫҚ РЕФОРМА: ЖАҢА САЯСИ АРХИТЕКТУРАНЫҢ БАСТАУЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Комиссияға Конституциялық Соттың төрағасы Эльвира Азимова жетекшілік етеді. Ал оның орынбасарлары ретінде Мемлекеттік кеңесші Ерлан Карин мен Премьер-Министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Балаева бекітілген.

Отырысты ашқан Эльвира Азимова Конституциялық комиссияның құрылуы кездейсоқ шешім емес екенін атап өтті. Бұл 2025 жылдың қазан айынан бері Парламенттік реформа жөніндегі жұмыс тобы азаматтардан, партиялардан және қоғамдық ұйымдардан түскен ұсыныстарды жүйелеп, жан-жақты талдау нәтижесінде жасалып отырған қадам. Өйткені, оған бүгінге дейін азаматтардан 2 мыңнан астам ұсыныс түсті. Олардың ішінде өз бастамаларын жолдаған саяси партиялар, ҰЕҰ, бизнес-құрылымдар, ғалымдар мен сарапшылар да бар. Олардың ұсыныстары тек бірпалаталы Парламентке көшу тақырыбымен шектелмеген. Бұл – реформаның әлеуметтік легитимділігі жоғары екенін көрсетеді. Осыны ескерген Мемлекет басшысы кең форматтағы Конституциялық комиссия құру туралы шешім қабылдады. Осы жайлы айта келіп, Конституциялық Сот төрағасы: «Комиссияның кеңейтілген форматта құрылуы – қоғамда қалыптасқан ауқымды сұранысқа берілген жауап», – деді.

Мемлекеттік кеңесші Ерлан Карин комиссия жұмысының парламенттік реформадан бастау алатынын атап өтті. Карин мырзаның айтуынша, 6 ай ішінде өткен 6

отырыста болашақ Парламенттің құрамы мен өкілеттігі, сайлау жүйесі, квоталар, заң шығару процесі толық қаралды. Негізгі ұсыныстардың бірі – 145 депутаттан тұратын бірпалаталы Парламент – Құрылтай құру. Оған барлық депутаттар толықтай пропорционалды жүйе бойынша сайланады. Президенттік квота алынып тасталады. Тек әйелдерге, жастарға және мүмкіндігі шектеулі азаматтарға арналған әлеуметтік квоталар сақталады.

Депутаттардың өкілеттік мерзімі – 5 жыл болып, заң жобалары үш оқылымда қаралады. Сонымен қатар Құрылтайдың келісімімен Конституциялық Сот, Жоғары аудиторлық палата және Орталық сайлау комиссиясының мүшелері тағайындалмақ. Жоғарғы Сот судьяларын сайлау құқығын да депутаттарға беру ұсынылып отыр. Осы жайлы баяндай келіп, Мемлекеттік кеңесші бұл өзгерістер Парламенттің дербестігін күшейтіп, саяси жауапкершілікті арттыруға бағытталғанын айрықша атап өтті.

Сол секілді жиында сөз алған Президенттің құқықтық мәселелер жөніндегі көмекшісі Ержан Жиенбаев Конституцияға енгізілуі ұсынылып отырған жаңа институттар Вице-президент және Қазақстанның Халық Кеңесі құзыретінің мән-маңызы, өкілеттігіне тоқталды. Жиенбаев мырзаның айтуынша, Вице-президентті Президент Құрылтайдың келісімімен тағайындайды. Бұл құзырет иесі Президенттің тапсырмасымен халықаралық қатынастарда ел атынан өкілдік етеді, Парламентпен, Үкіметпен және өзге де мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылды жүзеге асырады. Сонымен

қатар қоғамдық-саяси, ғылыми және мәдени ұйымдармен байланыс орнатады.

Вице-президентке қойылатын маңызды талаптар да белгілі болды. Жиенбаев мырзаның айтуынша, Вице-президент партияда болмауы, депутаттық мандат пен кәсіпкерлік қызметтен тыс тұруы керек. Бұл саяси бәсекені күшейту және институттың бейтараптығын қамтамасыз ету мақсатында енгізіліп отыр. Осыған байланысты Конституциядан Мемлекеттік кеңесші туралы норма алынып тасталмақ.

Ал Қазақстанның Халық Кеңесі Ассамблея мен Ұлттық құрылтайдың стратегиялық функцияларын біріктіретін жоғары консультативтік орган ретінде ұсынылып отыр. Оның құрамы Президент тарапынан қалыптастырылады және оған заң шығару бастамасы құқығын беру көзделген. Бұл – азаматтық қоғамның саяси процеске қатысуын жаңа деңгейге көтеретін тетік болмақ.

Отырыстағы айтылған пікірлерден түйгеніміз – Конституциялық реформа билік тармақтарын қайта бөлу ғана емес, бұл – жауапкершілік, ашықтық және әділеттілікке негізделген жаңа саяси мәдениет қалыптастыруға талпыныс. Комиссия жұмысының ашық форматы мен қоғамнан түскен ұсыныстардың көптігі реформаның жоғарыдан төмен емес, керісінше төменнен жоғары қарай жүріп жатқанын аңғартады. Демек, бұл үдерістің нәтижесі қабылданатын нормалардан гөрі, олардың қалай және қандай рухта жүзеге асырылатынына тікелей байланысты болмақ.

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

ОҚЫРМАН ХАТЫ

«Жау жағадан алғанда, бері етектен тартады» дегендей, бүгін алаяқтар жағадан алғанда, банк жүйесіндегі бақылаусыздық сол қылмысқа жол ашып, халықты жағадан ұстап, етектен тартуда. Бірі тонады, бірі тосқауыл бола алмады.

АЛАЯҚТЫҚПЕН КҮРЕС – АРДЫҢ ІСІ

Егер банк жүйесі өзіне жүктелген аманатты заң талабы мен қоғам талабына қарай адал атқарса, заң талаптары қағаз жүзінде емес, өмірде іс жүзінде орындалса, жауапкершілік есеп үшін емес, ел үшін, ел болашағы мен артта өсіп келе жатқан ұрпақ үшін болса, азаматтың қатысуынсыз, келісімінсіз, еш қолтаңбасыз бірде-бір несие рәсімделмес еді.

Бұл бір адамның жаңылғаны емес. Бұл бір күннің не бір айдың қателігі емес. Бұл жүйеге айналған жауапсыздықтың салдары. Нақты шындықты айтсам, менің жақын туысым алаяқтықтың құрбаны болды. Менің туысымның атына оның еркінен тыс, келісімінсіз бірнеше несие рәсімдеген. Ол адам банкке бас сұқпаған, тіпті ондай банк бар екенін білмейді де, несие алуға ниет те білдірмеген, бірде-бір қағазға қол қоймаған, электрондық келісімнің бірін де растаған емес. Түпқараған ауданында ондай банктер жоқ бола тұра, Аташ ауылы тұрғыны бірнеше километр қашықтықтағы Ақтау қаласына жарты сағат ішінде ұшып барып, бірнеше банктен қалай және рәсімдейді? Соған қарамастан, оның атына қанша жылдық қарыз ілінді.

Бүгінде ол алаяққа алданғанын дәлелдеу үшін туған-туыс, жора-жолдас былай тұрсын, соттың табалдырығын тоздырып, есігін күзетіп әлі жүр.

Бүгінгі қасірет – надандықтан емес, жүйесіздік пен жауапсыздықтан туып отыр. Ешбір келісім бермеген азаматтың атына несие рәсімделді. Ал зардабын кім тартты? Алаяқ емес, жүйе емес, қарапайым халық. Ол жерде сіз бен біз де болуымыз хақ!

Алайда қоғамда әділдікке деген сенім біржола жоғалып кеткен жоқ. Осындай қиын сәтте елге жәрдем қолын созуға даяр жанашыр адал азаматтар бар. Соған бір дәлелі Маңғыстау облысы бойынша «AMANAT» партиясы филиалының төрағасы Қарасаев Нұрбек Қарасайұлы алаяқтықтың алдын алу бағытында халықпен тікелей жұмыс жүргізіп отыр. Партия алаңына жүгінген азаматтардың арыз-шағымдарын қабылдап, оларға құқықтық көмек беріп, түсіндіру жүргізіп, өкілетті органдармен кездесіп, шараларын ұйымдастыруды әлі тоқтатпай жүргізуде.

Мәселе уәкілетті мемлекеттік органдардың назарына ұсынылуда. Бұл қоғаммен байланыс орнатудың нышаны, «халық үніне құлақ асу» қағидатының нақты көрінісі деп білемін.

Мәжіліс депутаты Мұрат Әбеновтің бастамасымен енгізілген заңнамалық өзгерістер үш негізгі міндетті анық көрсетті.

1) Алаяқтық жолмен рәсімделген несие жабірленушінің мойнында қалмауы тиіс. Егер азамат банкке бармаса, шартқа қол қоймаса, электрондық келісім бермесе – ол қарыз үшін жауапты болмауы керек. Бұл – заң талабы!

2) Кінәсіздігін дәлелдеу ауырталпығы жабірленушіге емес, банкке жүктеледі. Яғни, банк клиенттің жеке өзі келгенін; оның ерікті түрде келісім бергенін; қауіпсіздік рәсімдерінің толық сақталғанын дәлелдеуге міндетті.

3) Банк өз қауіпсіздік жүйесінің әлсіздігі үшін толық жауап беруі тиіс. Егер жүйе алаяққа жол ашса оның салдарын қарапайым азамат емес, банк көтеруі қажет. Бұл талаптарға Президент қол қойды. Демек, бұл – даулы мәселе емес, мемлекеттік деңгейде бекітілген құқықтық норма.

Алайда шынайы жағдай басқа. Қазақта «Айтылған сөз – атылған оқ» дейді, ал бүгін сол атылған оқтың нысанаға жетпей жатқанын көріп отырмыз. Іс жүзінде не болып жатыр?

Банктер жабірленушіден қайта-қайта сергелденге салып дәлел талап етеді; қарызды тоқтатпай, өсім мен айыппұлды қоса мойнына бірнеше есе артып береді; сотқа жүгінуге мәжбүрлеп, жауапкершілікті азаматтың өзіне ысыра салады; заң талабын орындаудың орнына, процесіті созылаңға салады.

Дегенмен, Маңғыстауда алаяқтыққа қарсы әрекет бар: алаяқпен арпалыс – ар ісі. Ел ішінде ар ісі, әділдік үшін күндіз-түні күресіп жүргендерді айту – парыз. Маңғыстау өңірінде алаяқтыққа қарсы күрес сөз жүзінде емес, іс жүзінде де жүріп жатыр. Мәселен, Маңғыстау облысы Полиция департаментінің бастығы, генерал-майор Сағындық Ағановтың тікелей бақылауымен алаяқтық қылмыстарға қарсы нақты шаралар қолға алынған. Бүгінгі таңда алаяқтық пен жауапсыздықтың түбіне жетем деп Түпқараған ауданының полиция бөлімінің бастығы Бекмурзин Әлібек Абжетұлы да тынымсыз еңбек етіп жүр.

Алаяқтықпен арпалыс жүйкені жейтін, сабырды сарқитын, адамдықты сынға салатын ауыр жол. Сол жолда есеп үшін емес, атак үшін емес, ақиқат үшін еңбек еткен жандар бар. Осындай күрделі істі айлар бойы табандылықпен, заң шеңберінен шықпай, жабірленушінің үмітін өшірмей алып жүрген тергеуші аға лейтенант Самешов Жасұлан Рашидұлының еңбегін де жоққа шығармауымыз керек.

Қазақта «Еңбегі жанғанның – елге пайдасы тиер» дейді. Бұл бір адамның алғысы емес. Бұл – әділдікке зору жұрттың ризашылығы. «Жақсының жақсылығын айт – нұры тасысын...» деген осы. Алаяқтық – ұлттық қасірет болса, онымен күрес – ар ісі. Ал сол ар істің ауыр жүгін үнемі көтеріп жүрген азаматтар барда, әділеттің шамы толық сөнбейді.

Рүстем БИМАҒАНБЕТОВ

МІНБЕР

ШЕКАРА БЕЛДЕУІНІҢ ШЕГІН БЕЛГІЛЕУГЕ ШЕТІН ҚАРАМАЙЫҚ!

«Алдағы уақытта Сенат депутаттары барлық мүдделі тараппен бірлесіп, Президентіміздің бастамаларын іске асыруды заңнамалық тұрғыда уақытылы өрі сапалы қамтамасыз ету бағытындағы жұмысын жалғастыра береді». Бұл жөнінде Парламент Сенатының жалғыз отырысында палата төрағасы Мәулен Әшімбаев мәлімдеді. Дәстүрлі жиында сенаторлар Ұлттық құрылтайдың V отырысында Мемлекет басшысы бөлігіп берген басымдықтарды іске асыру барысын тақылап, күн тәртібіне шығарылған халықаралық келісімдерді ратификациялаған болатын.

Жиын тізгінін ұстаған Мәулен Әшімбаев отырыстың басында Мемлекет басшысының Қызылордада өткен Ұлттық құрылтайда берген тапсырмаларына арнайы тоқталды. Палата төрағасының айтуынша, Мемлекет басшысы бұл алқалы жиында Әділетті Қазақстанның жаңа конституциялық моделін айқындап берді. Ендігі міндет – елдің болашағына ықпал ететін реформаларды сапалы іске асыру және заңнамалық тұрғыда қамтамасыз ету барлық мүдделі тараптың жүйелі әрі сындарлы өзара іс-қимылын, соның ішінде тиісті заңдарды уақытылы қабылдау.

Палата отырысында депутаттар «Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Француз Республикасының Үкіметі арасындағы адамдарды реадмиссиялау туралы келісімді ратификациялау туралы» заңды қарап, мақұлдады. Талқылау кезінде сөз алған депутаттар келісімді іске асыру, Қазақстанның ұлттық мүдделері мен халықаралық ынтымақтастық қағидаттарына сай келетін тұрақты, қауіпсіз және сындарлы көші-қон жүйесін қалыптастыруға ықпал ететінін айтты. Мәулен Әшімбаевтың айтуынша, қаралған келісім екі ел арасындағы заңсыз көші-қонға қарсы шаралар қабылдау мақсатымен әзірленген. Осы құжат арқылы реадмиссияның құқықтық негіздері мен шарттары айқындалып отыр. Келісімді ратификациялау тараптардың құзыретті органдарының көші-қон саласындағы

ынтымақтастығын арттыруды көздейді.

Сонымен қатар сенаторлар «ҚР Үкіметі мен Моңғолия Үкіметі арасындағы зейнетақы саласындағы ынтымақтастық туралы келісімді ратификациялау туралы» заңды да қарады. Құжат азаматтарға ынтымақты зейнетақы тағайындау бөлігіндегі қатынастарды реттейді және әскери қызмет, жоғары және орта арнаулы білім беру ұйымдарында оқу кезеңдеріндегі еңбек өтілін өзара есепке алуды қарастырады. Сондай-ақ заң нормаларына сәйкес зейнетақылардың жинақталған бөлігін Қазақстаннан экспорттау жөніндегі Қазақстан мен Моңғолия арасындағы ынтымақтастықтың жаңа түрі назарға алынды.

Отырыс барысында дәстүрге сай сенаторлар депутаттық сауал жолдап, елдегі өзекті мәселелерге құзырлы орын басшыларының назарын аударды. Осы орайда сенатор Амангелді Нұғмановтың мемлекеттік шекараны қорғауды қамтамасыз ету сапасы жайлы айтқаны елге еткізді. Ол сауалында

Қырғызстан, Ресей, Өзбекстан және Түрікменстанмен мемлекеттік шекараның жекелеген учаскелерінде шекара белдеуінің енін 1000 метрге дейін ұлғайту қажеттігін қозғады. Сенатордың айтуынша, мемлекеттік шекараның жекелеген учаскелерінде шекара белдеуі енінің жеткіліксіздігі қосымша қауіп тудырып отыр. Мәселен, Жамбыл және Түрікстан облыстарындағы Қырғыз Республикасымен және Өзбекстан Республикасымен арадағы шекарада белдеудің ені кей жерлерде 30 метрден аспайды. Бұл құқық бұзушыларға оны санаулы минуттарда басып өтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар мұндай аумақтар тауарлар мен ауыл шаруашылығы жануарларының контрабандасы үшін пайдаланылады. Осыған байланысты сенатор Үкімет деңгейінде мемлекеттік шекараның жекелеген учаскелерінде шекара белдеуінің енін ұлғайту мәселесін қарастыруды, жер заңнамасына енгізілуі мүмкін өзгерістерге кешенді құқықтық және әлеуметтік-экономикалық

баға беруді, сондай-ақ ұлттық қауіпсіздік міндеттері мен шекара маңындағы халықтың мүдделері арасындағы теңгерімді қамтамасыз етуді ұсынуы орынды.

Сол секілді сенатор Сәкен Арубаевтың жайылым тапшылығын өзек еткен депутаттық сауалы айрықша назар аударып, тиісті шешім қабылдауды қажет етеді. Сенатордың айтуынша, пайдаланылмай жатқан және заңсыз берілген жерлерді мемлекет меншігіне қайтару бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілгеніне қарамастан, жайылым әлі де тапшы. Бұл жағдай мал шаруашылығының дамуына және ауылдық аумақтардың әлеуметтік тұрақтылығына тікелей әсер етуде. Сенатор келтірген мәліметтерге сенсек, бүгінгі таңда мемлекет меншігіне 14,3 млн гектар жер қайтарылған, оның 12,7 млн гектары жайылымдық алқаптар. Оның ішінде 8,5 млн гектары ауыл шаруашылығы айналымына қайта қосылды.

Атап айтқанда, Маңғыстау облысында жайылым тапшылығы 2,3 млн гектар, Түрікстан облысында 531 мың гектардан астам, Алматы облысында – 758,8 мың гектар, Қызылорда облысында – 403,2 мың гектар, Қостанай облысында – 379 мың гектар. Бұл ретте қайтарылған жайылымдық алқаптардың бір бөлігі елді мекендерден өте алыс орналасқан, су көздерімен және инфрақұрылыммен қамтамасыз етілмеген немесе табиғи-климаттық жағдайларды ескергенде толыққанды пайдалануға жарамсыз.

Осыған байланысты сенатор алыс жайылымдық алқаптарды түгендеу және қажетті инфрақұрылымды дамыту бойынша арнайы мемлекеттік бағдарлама әзірлеуді ұсынды. Сондай-ақ жайылымдардың бірінғай цифрлық базасын қалыптастыра отырып, кешенді ғылыми және геоботаникалық зерттеулер жүргізу, ресми түрде мемлекеттік орман қорына жататын, бірақ мал шаруашылығына жарамды жерлерді шаруашылық айналымына қосудың құқықтық тетіктерін жасау қажеттігін мәлімдеді.

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

– Улихан Ақпайбекұлы, сіздің кәсіби еңбек жолыңыз қалай басталды?

– Мен 1996 жылы әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің табалдырығын аттап, 2000 жылы «Құқықтану» мамандығын үздік дипломмен тәмамдадым. Сол жылы-ақ осы оқу орнының заң факультетінің магистратурасына қабылданып, 2002 жылы «Мемлекеттік құқық және басқару» мамандығы бойынша магистр дәрежесін де үздік қорғадым. 2002 жылдан бастап әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың заң факультетінде мемлекет және құқық теориясы мен тарихы, конституциялық және әкімшілік құқық кафедрасында ассистенттен бастап, оқытушы, аға оқытушы, доцент қызметтерін атқарып келемін.

Студенттік кезеңді жеңіл болды деу қиын. Ол жылдары елдегі экономикалық жағдай тұрақсыз, шәкіртақы мардымсыз еді. Алайда ең үлкен қиындық – қазақ бөлімінде оқысақ та, негізгі оқу әдебиеттерінің басым бөлігі орыс тілінде болатын. Соған қарамастан, біз мойымадық. Бір-бірімізге демеу болып, түсінбеген тақырыптарды бірге талқыладық, өзара ғылыми үйірмелер мен пікірталас клубтарын құрдық.

Біздің ең үлкен бақытымыз – Қазақстандағы құқық ғылымының іргетасын қалаған көрнекті тұлғалардан тікелей дәріс алу мүмкіндігіне ие болғанымыз. Атап айтқанда, академиктер Сартаев, Сапарғалиев, Баймаханов, Зиманов сынды заң ғылымының алыптары бізге сабақ берді. Сол ұлы ұстаздардың ғылыми мектебі мен үшін кәсіби ғана емес, өмірлік бағдарыма айналды.

– Студент кезеңіде оқулықтардың басым бөлігі орыс тілінде болғанын, белгілі бір қиындықтар кездескенін айтып қалдыңыз. Ал қазіргі студенттер үшін жағдай жеңілдеді деп айта аламыз ба?

– Бүгінгі жағдай біздің студенттік кезеңмен салыстыруға келмейді. Қазір Қазақстанда заңгер мамандарын даярлайтын 50-ден астам жоғары оқу орны бар, соған сәйкес құқықтық білім беру жүйесі де айтарлықтай дамыды.

Бүгінде заң білімін алу үшін қажетті оқу әдебиеттері бірнеше тілде қолжетімді. Егер бұрын негізінен орыс тіліндегі оқулықтарға тәуелді болсақ, қазір қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде оқулықтар, монографиялар, ғылыми еңбектер мен зерттеу жұмыстары жарық көріп отыр. Сонымен қатар, Scopus базасына кіретін беделді журналдарда қазақстандық және шетелдік ғалымдардың қылмыстық, еңбек, конституциялық, әкімшілік құқық және басқа да салалар бойынша ғылыми зерттеулері тұрақты жариялануда. Бұл отандық құқық ғылымының деңгейі өсіп келе жатқанын көрсетеді.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-де электронды кітапхана жүйесі де жақсы дамыған. Студенттер кез келген жерден онлайн форматта қажетті әдебиетті еркін пайдалана алады. Негізгі оқулықтар, оқу-әдістемелік құралдар мен қосымша дерекзаттар жеткілікті.

Біздің басты мақсатымыз – студенттерге оқу процесінде барлық қажетті жағдайды жасау. Ал ең маңызды фактор – студенттің өз ынтасы, ізденісі мен еңбекқорлығы. Мүмкіндік бар жерде нәтиже де болады.

– Сіздерде білім беру бағыттары қандай? Заң факультетінде қандай бағдарламалар бойынша маман даярланады?

– Қазіргі білім беру бағдарламалары мемлекеттік стандартқа сәйкес бірнеше ірі бағытқа бөлінеді. Негізгі бағыттар – «Құқық» және «Құқық қорғау қызметі». Сонымен қатар ұлттық қауіпсіздік саласына қатысты арнайы білім беру бағдарламалары да бар.

Бакалавриат деңгейінде алты негізгі білім беру бағдарламасы жүзеге асырылады. Олар: құқықтану, кеден ісі, қаржы құқығы, корпоративтік құқық және мемлекеттік қызмет. Магистратура деңгейінде 12 білім беру бағдарламасы бар, ал докторантурада 1 білім беру бағдарламасы іске асырылады.

Біздің басты ұстанымымыз – студентке таңдау мүмкіндігін беру. Яғни, студент оқуға түскен сәттен бастап заң саласының қай бағытына бет бұратынын ойлап, саналы түрде шешім

Улихан АХАТОВ,
әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті Заң факультетінің деканы:

«ҰЛЫ ҰСТАЗДАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ МЕКТЕБІ – ӨМІРЛІК БАҒДАРЫМ»

қабылдауы тиіс. Біз өз тарапымыздан бағыт-бағдар беріп, кеңес ұсынамыз. Ал прокурор болу, ішкі істер органдарында қызмет ету, сот жүйесіне бару немесе адвокатураны таңдау – студенттің жеке таңдауы.

– Бұл – теориялық дайындық. Ал практикалық жағынан қалай ұйымдастырылған?

– Қазіргі заман талабы – тәжірибеге негізделген білім. Сондықтан бізде оқыту үдерісі теория мен практиканы қатар ұштастыруға бағытталған.

Мен студент болған кезде өндірістік тәжірибе тек 2-курс пен 4-курс соңында ғана қарастырылатын. Қазір әр оқу курсына тәжірибелік компонент бар. Көптеген сабақтар соттарда, банктерде, ішкі істер департаменттерінде, әкімдіктерде және өзге де мемлекеттік әрі құқық қорғау органдарында өтеді.

Осылайша студент аудиторияда алған білімін тікелей практика барысында бекітеді. Бұл болашақ маманның кәсіби тұрғыдан қалыптасуына елеулі ықпал етеді.

– Студенттердің иетелде білім алу мүмкіндігі бар ма?

– Иә, бізде академиялық ұтқырлық бағдарламасы белсенді түрде жүзеге асырылып келеді. Студенттер, магистранттар мен докторанттар әлемнің жетекші университеттерінде бір немесе екі семестр білім алу мүмкіндігіне ие.

Аталған бағдарлама Ғылым және жоғары білім министрлігі тарапынан қолдау табуда. Қазіргі таңда әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлемнің 600-ден астам университетімен ынтымақтастық туралы келісімшарт жасасқан. Ал заң факультетінің өзінде шамамен 50 шетелдік жоғары оқу орнымен тікелей келісім бар.

Бүгінде біздің студенттер Баку мемлекеттік университеті, Адам Мицкевич атындағы университет (Польша), Ка' Фоскари университеті (Италия), Солтүстік-Батыс саяси ғылымдар және құқық университеті (Қытай), Стамбул университеті, сондай-ақ Бейжін қаласындағы Саяси ғылымдар және құқық университеті сияқты оқу орындарында білім алуда.

– Академиялық ұтқырлықтың студент үшін пайдасы неде?

– Бұл, ең алдымен, студенттің білім

танысып, халықаралық әріптестермен бірлескен ғылыми жұмыстар жүргіздік.

Мұндай тәжірибе оқытушының кәсіби деңгейін арттырып қана қоймай, студенттерге берілетін білім сапасына да тікелей әсер етеді. Яғни, халықаралық тәжірибе факультеттің жалпы дамуына ықпал ететін маңызды фактор.

– Қазіргі заңгерлер нарығында бәсекеге қабілетті болу үшін қандай дағдылар маңызды?

– Қазіргі еңбек нарығында заңгерге қойылатын талаптар айтарлықтай күшейді. Ең алдымен, мықты теориялық база қажет. Заң нормаларын үстірт білу жеткіліксіз, олардың мәнін, қолданылу тетіктерін және өзара байланысын терең түсіну маңызды.

Сонымен қатар аналитикалық ойлау қабілеті жоғары болуы тиіс. Заңгер нақты жағдайды жан-жақты талдап, бірнеше ықтимал шешім нұсқасын көре білуі қажет. Сыни ойлау, дәлелдерді сауатты құрастыру және өз құқықтық ұстанымын негіздей алу – бәсекеге қабілетті маманның негізгі белгілері.

Қазіргі кезең – цифрландыру дәуірі. Осыған байланысты заңгердің цифрлық сауаттылығы ерекше маңызға ие. Электронды дерекқорлармен жұмыс істеу, онлайн платформаларды пайдалану және құқықтық ақпаратты жедел табу білу күнделікті қажетті дағдыларға айналды.

Тілдік құзыреттілік те маңызды рөл атқарады. Мемлекеттік тілді еркін меңгерумен қатар, орыс және ағылшын тіл-

...Қазіргі еңбек нарығында заңгерге қойылатын талаптар айтарлықтай күшейді. Ең алдымен, мықты теориялық база қажет. Заң нормаларын үстірт білу жеткіліксіз, олардың мәнін, қолданылу тетіктерін және өзара байланысын терең түсіну маңызды.

Сонымен қатар аналитикалық ойлау қабілеті жоғары болуы тиіс. Заңгер нақты жағдайды жан-жақты талдап, бірнеше ықтимал шешім нұсқасын көре білуі қажет. Сыни ойлау, дәлелдерді сауатты құрастыру және өз құқықтық ұстанымын негіздей алу – бәсекеге қабілетті маманның негізгі белгілері.

көкжиегін кеңейтеді. Олар шетелдік профессорлардың дәрістерін тыңдап, өзге елдердің құқықтық жүйелерімен танысады, тілдік дағдыларын дамытады. Сонымен қатар халықаралық ортада білім алған студенттің кәсіби сенімі артып, ой-өрісі кеңейеді. Мұның барлығы бәсекеге қабілетті, заманауи заңгерді қалыптастырудағы маңызды тетік болып табылады.

– Академиялық ұтқырлық бағдарламасына тек студенттер ғана қатыса ма, әлде оқытушылар құрамына да мүмкіндік қарастырылған ба?

– Әрине, бұл мүмкіндік тек студенттерге ғана арналған емес. Біздің оқытушылар да шетелдік жетекші университеттерде білімін жетілдіріп, тәжірибе алмасып келеді. Қазіргі таңда Заң факультетінде шамамен 27 оқытушы «500 ғалым» мемлекеттік бағдарламасы аясында шетелдік тағылымдамадан өтті немесе өтіп жатыр. Бұл бағдарлама Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен жүзеге асырылып, жоғары білім саласындағы кадрлық әлеуетті күшейтуге бағытталған.

Бағдарлама шеңберінде оқытушылар әлемнің жетекші университеттерінде 6 айдан 2 жылға дейін тағылымдамадан өтіп, заманауи оқыту әдістемелерімен, жаңа зерттеу тәсілдерімен және білім беру технологияларымен танысады. Жиналған тәжірибе кейін оқу үдерісіне тікелей енгізіледі.

Өз басым да осы бағдарламаның қатысушысымын. 2023–2024 жылдары АҚШ-тың астанасы Вашингтон қаласындағы George Washington University базасында бір жылдық ғылыми тағылымдамадан өттім. Сол кезеңде конституциялық және әкімшілік құқық саласындағы заманауи зерттеулермен

дерін білу халықаралық құжаттармен жұмыс істеуге және шетелдік тәжірибені зерделеуге мүмкіндік береді.

Ең бастысы – кәсіби этика, жауапкершілік және үздіксіз өзін-өзі дамытуға деген ұмтылыс. Заң үнемі өзгеріп отырады, сондықтан заңгер де үнемі білімін жаңартып, ізденісте болуы тиіс. Осындай қасиеттердің жиынтығы ғана бүгінгі еңбек нарығында сұранысқа ие маманды қалыптастырады.

– Пандемиядан кейін көптеген үдеріс онлайн форматқа көшті. Бүгінде кейбір сот отырыстары да онлайн өтіп жатыр. Бұл үрдіске көзқарасыңыз қандай?

– Иә, пандемия құқық саласына да елеулі өзгерістер әкелді. Қазіргі таңда көптеген қызметтер онлайн форматқа көрсетіліп, сот процесінің бір бөлігі қашықтан өткізіліп жатыр. Бұл – уақыт талабы. Біз технология қарқынды дамыған кезеңде өмір сүріп отырмыз.

Соңғы жылдары цифрландыру мен электронды қызметтерді енгізуге байланысты бірқатар заңнамалық өзгерістер қабылданды. Мұның нәтижесінде сот төрелігінің қолжетімділігі артты, азаматтардың уақыты мен ресурстары үнемделе бастады.

Мен бұл үрдіске қарсы емеспін, себебі бүкіл әлем осы бағытта дамып келеді. Алайда онлайн формат пен дәстүрлі сот отырыстары арасында белгілі бір тепе-теңдік сақталуы тиіс деп есептеймін. Кейбір күрделі істер бойынша сот процесінің тікелей, офлайн форматта өтуі маңызды.

– Жасанды интеллектті құқық саласында қолдану мәселесіне көзқарасыңыз қандай? Бұл бағытта факультетте қандай жұмыстар атқарылуда?

– Жасанды интеллект – бүгінгі күннің ең өзекті тақырыптарының бірі. Осы бағытта Заң факультетінде ірі ғылыми жоба жүзеге асырылып жатыр. Жобаның негізгі мақсаты – заң шығару процесінде жасанды интеллект элементтерін қолдану арқылы құқықтық үдерістерді оңтайландыру. Бұл ғылыми жобаның жетекшісі өзіміз. Қазіргі таңда жобаға 35-ке жуық маман тартылған.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-де Ақпараттық технологиялар және жасанды интеллект факультеті жұмыс істейді. Аталған факультет пен заң факультетінің оқытушылары бірлесіп, пәнаралық негізде зерттеу жүргізіп келеді. Өртүрлі сала мамандарының қатысуы жобаның сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Біз бұл бағытта екінші жыл қатарынан жүйелі түрде жұмыс істеп жатырмыз. Биыл осы ғылыми жобаның негізінде жасанды интеллектке сүйенген ауқымды бағдарламаны іске қосу жоспарланып отыр. Бұл бастама отандық құқық ғылымының дамуына және заң шығару сапасын арттыруға өз үлесін қосады.

– Жасанды интеллектті оқу процесінде студенттер қалай қолдана алады?

– Жасанды интеллект студент үшін, ең алдымен, көмекші құрал ретінде қарастырылады. Ол ақпарат іздеу, тақырыпты түсіну, материалды жүйелеу сияқты үдерістерде пайдаланылуы мүмкін. Алайда тапсырмаларды, курстық жұмыстарды, дипломдық немесе ғылыми еңбектерді жасанды интеллект арқылы орындатуға жол берілмейді. Бұл – академиялық этикаға қайшы.

Біз үшін басты қағида – студенттің білімді өз бетінше меңгеруі және жеке ойлау қабілетінің қалыптасуы. Осы талапқа сәйкес факультетте барлық жазбаша жұмыстар міндетті түрде антиплагиат жүйесі арқылы тексеріледі. Сонымен қатар оқытушылар жұмыстың мазмұнына, логикалық құрылымына және стильдік ерекшеліктеріне де мән береді.

Яғни, жасанды интеллект ойды алмастыратын емес, керісінше, ойды дамытуға көмектесетін құрал болуы тиіс. Бұл ұстаным факультет үшін негізгі бағыт болып қала береді.

Қазіргі уақытта бұл бағыттағы зерттеулер жүйелі сипат алып отыр. Соның нәтижесінде биыл жасанды интеллект технологияларына негізделген ауқымды бағдарламаны іске қосу көзделуде. Бұл бастама ұлттық құқық ғылымының дамуына және заң шығару үдерісінің сапасын арттыруға өз әсерін тигізеді.

– Жеке тәжірибеңізге сүйене отырып, студенттерге қандай кеңес берер едіңіз?

– Менің ойымша, студенттерге берілетін ең басты кеңес – теориямен шектеліп қалмай, оны міндетті түрде тәжірибемен ұштастыру. Заң – қағаз жүзіндегі ереже ғана емес, оны нақты өмірде дұрыс қолдана білу маңызды. Сондықтан кез келген мүмкіндікті пайдаланып, практикалық істерге қатысу, сот отырыстарын көру, адвокаттармен және заңгерлермен байланыс орнату қажет.

Сонымен қатар коммуникациялық және жазбаша дағдыларды дамыту аса маңызды. Өз ойын нақты, логикалық және сенімді жеткізе білу студентті өзгелерден ерекшелендіреді. Құжаттар дайындау, келіссөз жүргізу, презентация жасау – мұның барлығы кәсіби өмірге дайындықтың бір бөлігі.

Технологияларды меңгеруге де көңіл болу керек. Құқықтық дерекқорлармен жұмыс істеу, LegalTech құралдарын қолдану – қазіргі заманғы заңгер үшін қалыпты талапқа айналды. Бұған қоса, сыни ойлау мен стратегиялық көзқарас ерекше мәнге ие. Ақпаратты жай қабылдап қана қоймай, оны талдап, негізделген шешім қабылдай білу қажет.

Ең бастысы – ұзақ мерзімді мақсатты айқындап, өзіне деген сенімді сақтай білу. Алғашқы кезеңде тәжірибе аз болып, қателіктер кетуі мүмкін, бірақ әрбір қателік – кәсіби дамуға мүмкіндік. Үнемі әрекет етіп, өз-өзінді жетілдіріп отыру – табыстың негізгі кепілі.

Аружан МАУЛЕНБАЙ,
«Заң газеті»

ЖАСЫЛ ЕЛ

АСТАНА МАҢЫНДА 5 ЭКОПАРК ҚҰРЫЛАДЫ

Астананың 2035 жылға дейінгі Бас жоспары бойынша қала аумағының жартысынан астамы қоғалдандырылмақ. Бұл елорданың 79,7 мың гектар болатын жалпы аумағының 42 мың гектарын құрайды.

Мемлекет басшысы 24 желтоқсандағы Астана қаласын дамыту мәселелері жөніндегі кеңесте мегаполистердің және облыс орталықтарының

қала маңындағы аймақтарында эко-парктер құру туралы тапсырма берген болатын. Экология және табиғи ресурстар министрлігі осыған орай эко-

логиялық парктер құрудың, дамытудың және пайдаланудың ұсынылатын стандарттарын жұмыста қолдану үшін облыстардың, республикалық маңы-

зы бар қалалардың әкімдіктеріне жолдады. Қазіргі уақытта Астана ма-

ңында эко-парктер құру үшін 5 жер учаскесі ұсынылып отыр. Олар: Үркер кентінен айналма

жол бойындағы Қарқаралы тас қолына дейінгі веложол, 200 га (қала шегі); Қызылсуат ауылы ауданында – 124 га (радиусы 10 км дейін); Сарыоба көлі ауданында – 259 га (30 км дейінгі радиуста); Астана – Қорғалжын автомобиль жолының бойында – 303 га (20 км дейінгі радиуста); Астана – Қорғалжын автомобиль жолының бойында – 197 га (30 км дейінгі радиуста).

Е.ЕРЖАНҰЛЫ
АСТАНА ҚАЛАСЫ

ТАНЫМ

«АДАМНЫҢ БӘРІ – ӨЗ ХАЛҚЫҢ»

«Көкбай молда тілге шешен, өлеңге ақын, жүрегіне көлген сөзді айтып салуға батырлығы бар кісі еді. Жаңа заманға әуестігінен «Қазақ тілінің» тілшілігіне жазылғаны да бар еді. Ескі сөзді де көп білетін адам еді».

Бұл – «Қазақ тілі» газетінің 1925 жылдың 20 қазанындағы санында басқарманың атынан қазаққа Көкбай молданың қазасына орай жазылған көңіл айту некрологындағы сөздер.

Газет басқармасының некрологта атап өтілген жалпы адам баласының бойындағы зиянға да, пайдаға да есігі ашық байлауы жоқ тәуекелшілдіктің толық ғылымға жараспайтын іс-әрекет екендігі ақиқат.

Көкбай молданың некрологының авторы толық ғылымға апарар тура жолды «ескі сөздер» деп атапты. Осынау «ескі сөз» атты терминді заңдар жосыны, кодексі, топтамасы мағынасында Абайдың да өз шығармасында қолданғаны бұл құқықтық ұғымның ежелгі теориялық, тәжірибелік тарихы бар екенін әйгілейді.

Біздің бұл тұжырымымызды Шыңғыс пен Шоқан Уәлихановтардың жазып алған «Едіге» жырындағы «Төбеге шыққан төртеуге, төре берер күн туғай ма? Арқада тұрған алтауға, аға болар күн туғай ма?» жолдары бекітеді.

Біз бұл жерде «Едіге» жырының заманына, ортасына, кейіпкерлерінің тұлғалық тарихына тоқталып жатпаймыз. Біздің көңілді жаңағы жыр мәтінінен келтірілген үзіндінің іргелі құқықтық мәні – татымды, толық билік шығарар әділет қағидасы қызықтырады.

Бұл заты жоғары ғарыштан, мінсіз нұрдан жаралған, бұзылмайтын шын қағидаға ұқсамақтан туған, көрікті құқықтық норма: «Шынның шыңы – ғаділетті билік».

Барша әділетсіздіктің себебі мемлекеттегі бар бақ-дәулетті бауырына басып қалу мақсатында билікті иемденіп кету ниетінде тұр. Абайдың «Көкбайындағы» Сорлы Көкбай да «Едіге» жырындағы жыраудай әділетсіздіктің, толық биліктің жоғалуынан жылайды.

«Едіге» жырындағы төрт ауыз сөз мемлекеттегі билік халыққа тиесілі және оны жүзеге асыруға әркімнің нақысы бар болғандықтан билікті иемденіп кетушілік әділетсіздік деп сөйлеуде. Жыр жолдарындағы «төртеу» мен «алтау» терминдері көне заң тілінде халық және адам деген ұғымды береді. Латын тіліндегі «республика» сөзінің алғы түбірі «res» әркім деген мағынада түсініледі.

Халық пен адам біртұтас. Ол туралы Шәкәрім қажының қысқа да, нұсқа әділет нормасы бар «Адамның бәрі – өз халқын». Шәкәрім тұжырымы ҚР Конституциясындағы «мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы – халық» атты нормамен үйлесім табады.

«Едіге» жырындағы «Арқада тұрған алтауға, аға болар күн туғай ма?» жолы әркімнің мемлекеттегі ең жоғары лауазымға сайлануға құқығын атап отыр. Ал, жырдың «Төбеге шыққан төртеуге, төре берер күн туғай ма?» жолы заң және сот алдында жұрттың бәрі тең деген норманың іске аспай жатқанын меңзейді.

Төбеге шығу – шынның шыңы сотқа жүгіну. Төбе – ерте, ерте, ертеде ел-жұрттың сот ісін атқаратын орны, жарғы жартасы, төбе басы.

Төбе басы – жан-жақтан, көз келген нүктеден көруге және де ол орыннан әлемнің төрт құбыласын көруге болатын биіктіктің, тау, төбенің ең жоғарғы нүктесі, ұшар басы. Римдегі жеті төбенің бірі Капитолий төбесінің ең биік ұшар басы – Саритоліум, түбірі «Сар» бас деген мағынада.

Төбенің ұшар басына шығып халық кеңесі мақұлдаған шешімді, үкімді жариялайтын сот қызметкерін қазақ «Төбе басы биі» деп атауы 1885 жылғы Қарамола сиезінде жазылған ережеде сақталған. Төбе басы би ұғымының шығу төркінін анықтау ісінде Шоқанның «Предания и легенды Большой Орды» жазбасы қол ұшын береді.

Шоқан сөзін бұзбас үшін түпнұсқадан берген жөн болар: «Киргизы Большой орды производят себя от древнего монгольского народу уйсунув, родоначальником своим [считают] Майки-бия, современника Чингис-хана. Родоначальником [киргизского] поколения Большой орды уйсунув считают они [еще] какого-то Тобая, жившего еще задолго до [Майки].»

Төбей атауы Үйсін шежіресінде де ғана емес, сонымен қатар Манас эпосында да жүр. Манастың әкесі Жақып өзінің ата-тегі Төбей (to bebolu, быть) ханнан тарата бастайды. Манастағы «Төбей» болу, жоқтан бар болу, өсіп-өну, жаратылыс.

Үндістанда жаратушының, алғы, негізгі мәнінің есімі, тура атауы мүлдем жоқ. Үнділік жұрт жоқтан бар қылатын мәнге «То» немесе «это» деген сілтеме есімдіктермен нұсқайды. (Е.П. Блаватская Разоблаченная Изида. II-том. 352 б.)

Үндістандық дәстүрге ұқсас орыс тіліндегі «закон» терминінің этимологиялық оқылуы да сол іспеттес: «закон, То, что было в начале» Үнді мен орыстан қытай елі де қалыспайды, олардың тілдік қорында «bi» фоноидеогрммалық иероглифнің көне мағынасы «Тот», «то» – анау, ана жақ деген мағынада. (Задонко Т.П., Хуан Шунин. Основы китайского языка. 612 б.)

Үнді, орыс, қытайға ортақ «жоқтан бар қылушы» құдіретіне сілтеме жасайтын бірлікке ұқсас Жаңазеланд тіліндегі «то» термині «өмір» және ана құрсағындағы тіршілік иесін білдіреді. (Вильгельм фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию.б. 283, 285)

Аталған сілтеме есімдіктер тобына Абай тіліндегі «толымды толық билік» ұғымының түбірі «то» сөзін жатқызуға болар.

Толық билік ұғымының шығу түп-төркінін анықтау үшін қазақтың «халық», «құлт» деген мағынада пайдаланып жүрген «Алаш» сөзінің Исландиялық ағайыны «alþing» терминіне жүгінілік.

Альтинг (alþing) 930 жылы ұйымдастырылып 1264 жылға дейін қызмет қылған байырғы азат Исландияның заң шығарушы бүкіл халықтық жиналысы.

Алғашқы альтингте үш жылға сайланған сот кеңесінің төрағасы «Жарғы жартасы» деп аталатын биік жерге шығып жалпы халықтық жинада қабылданған заң нормаларын, сот шешімдерін, үкімдерін жариялап отырған.

Альтингтің жиыны маусым айының 18 мен 24 күні аралығында көк майса кең жайлауда, тау бауырында, табиғат аясында өтіп, екі аптаға созылыпты.

Alþing құрылымның «al» түбірі «толық» деген ұғым берсе, þing – халық жиыны, іс, ашық сот процесі. Alþing – «ар тоярлық татымды, толық билік шығарар адамдардың жиыны» деген анықтама шықпақ.

Абай өлеңіндегі «Сорлы Көкбай» татымды, толық билік шығарар адамды шын жоқтаушы. Сорлы Көкбай татымды, толық билік шығарып, төлеу саларға жарарлық кісісі бар туып едім далада, өсіп келем түрмеде деп қылайды.

Сорлы Көкбай бұзылмайтын шынды айтар кісі азайды, азая келе мүлдем жоғалды. Шыдатпады заңсыздық деп жылайды, жылайды да жырайды.

Абайдың Сорлы Көкбайы біреуі малды ұрлайтын, біреу басты қорлайтын азған қу заманда туған шығарма. Қазақ даласына қу заманның келуі татымды толық билік шығарар еркін, әділет институттарын қудалаудан басталған.

Жаппай саяси қуғын-сүргіннің дүниге келуінің басында «анау да менікі, мынау да менікі» деп өдеттенген империяның залым пиғылдағы заң актілері тұрғанын Шоқан әйгілі «Сот реформасы» жазбасында таза талдап берген.

Шоқан 1822 жылғы Сперанский дайындаған жарлық қазақ мінезін, құқығына жат жұрттық әкімшілік құрылымын енгізу татымды, толық билік шығарар қазақтың билер сотының таза табиғатын бұзатын заңдарға жол ашып берді дейді.

Ғалым Шоқан мың жылдық тарихы бар билер сотының негізін қазақтың, әділет ісінің алды-артын байқарлық білім-ғылымға, ұяты бар еркін, егемен азаматтардың тәуелсіз одағы қалаған еді депті. Шоқан біліп айтып отыр, ғылымнан әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғалуына құқығы бар деген норманың мың жылдық тарихы бар екені белгілі.

Ғылым адамзаттың тарихында судьялардың тәуелсіз одағы мемлекеттік биліктің бір тармағы саналатын сот жүйесінің тәуелсіздігін бекітуі үшін ғана емес, ол адам баласының құқығы мен бостандығы сот арқылы қорғалуы үшін пайда болғанын растайды. Өйткені түрлі-түсті әлеуметтік топтардан тұратын азаматтық қоғамда әділет ісін қорғайтын институт қажет еді.

Яғни, адамзатта әділеттікке сұраныс күн тәртібінен әсте түспеген. Олай болатынның себебін Абайдың замандасы Бердақ айтып кеткендей: «Дүние дүние болғалы, Патша әділ болған емес. Шайыр қолға қалам алғалы, қағазға түзу сөз түскен емес.»

Абай да айтпай ма: «Сөз түзелді, тыңдаушы, сен де түзел» деп. Шәкәрім тіпті терең тұңғыққа тартады: «Тамам адам періште болмай тұрып, «Ал, түзелші» дегенге ешкім көнбес» деп. Әкімді де, әркімді де әділетті әдетті үйренуге мәжбүрлеу қажет. Әркімнің адам болып өмір сүру құқығын толымды соттың татымды толық билігі арқылы сөзсіз қорғалуын қамтамасыз ету жолымен. Олай болмаса, адамзат ғұмыры Абайдың Көкбайындай жылаумен өтері де шын.

Марат АЗБАНБАЕВ,
доғарыстағы судья

АЙМАҚ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

Аудан әкімінің алғашқы сайлауы өтті

Жетісу облысында 18 қаңтарда Кербұлақ ауданы әкімі сайлауы өтті. Оған бастапқы кезде аудан әкімінің екі орынбасары мен Жетісу облысының табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасының басшысы үміткер ретінде тіркелген болатын. Алайда кейін өзін-өзі ұсынған 1987 жылы туған Мырзабек Елдос Сәкенұлы өз кандидатурасын алып тастау туралы жазбаша өтініш беруіне байланысты Кербұлақ ауданының әкіміне кандидат ретінде тіркеуінің күші жойылды. Соның нәтижесінде сайыс «AMANAT» партиясы мен «Ақ жол» Қазақстанның демократиялық партиясы ұсынған кандидаттар арасында ғана өтті.

Кербұлақ аудандық аумақтық сайлау комиссиясының мәліметі бойынша, сайлаушылар тізіміне енгізілген 26 040 азаматтың 17 317-і дауыс беруге қатысқан. Оның 80,9% немесе 14 004-і 1984 жылы туған аманаттық үміткер Жүнісбеков Жанат Төлегенұлына сенім білдірсе, 2 444-і 1992 жыл туған ақжолдық Зейнулда Абзал Секеңұлына өз дауысын берген, ал 576 сайлаушы бюллетендегі «Барлығына қарсы» белгісін белгілеген.

Е.КЕБЕКБАЙ
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ

Еңбек миграциясы мәселесі талқыланды

Алматы облысының әкімі Марат Сұлтанғазиев Қорыя Республикасының еңбек миграциясы жөніндегі делегация өкілдерімен кездесті. Кездесудің негізгі мақсаты – қазақстандық азаматтарды Корея Республикасына жұмысқа орналастыруға мүмкіндік беретін рұқсат жүйесі аясындағы ынтымақтастықты дамыту. Жыныға ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау вице-министрі Виктория Шегай мен жергілікті атқарушы органдардың өкілдері қатысты.

Басқосуда корей тарапы «ЭйПиЭС» (Employment Permit System) бағдарламасының жұмыс тәртібімен таныстырып, оның Кореяда жұмыс күші тапшы салаларға шетелдік азаматтарды заңды түрде тартуға бағытталғанын атап өтті. Осы орайда Қазақстанның аталған жүйеге қосылу мүмкіндігі кеңінен талқыланды.

Е.ЕРЖАНҰЛЫ
АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Алматыда рейд өтті

Мониторинг барысында түнгі уақытта жасөспірімдердің баруы мүмкін компьютерлік клубтарға ерекше назар аударылды. Оны қалалық комьюнити орталықтардың резиденттері мен қоғам өкілдері қалалық полиция департаментімен бірлесіп ұйымдастырды.

«Рейд барысында полиция қызметкерлері компьютерлік клубтарда заңды өкілсіз жүрген бірде-бір жасөспірімді анықтаған жоқ. Мұндай фактілер тіркелген жағдайда көмелетке толмағандар Әуезов аудандық полиция басқармасына жеткізіліп, ата-аналары немесе қамқоршылары шақырылатын еді. Ал 22:00-ден кейін жасөспірімдердің болуына жол берген мекеме иелері әкімшілік жауапкершілікке тартылады», – деді Алматы қаласы Әуезов ауданы комьюнити орталығының директоры Бауыржан Маханбет. Оның айтуынша, компьютерлік клубтарда, қоғамдық кеңістіктерде және сауда, ойын-сауық орталықтарында профилактивтік рейдтер ай сайын, тұрақты түрде өткізіледі. Мәселен, былтырмен салыстырғанда биыл қаңтар айы оң көрсеткішпен басталып отыр.

А.МӘУЛЕНБАЙ
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

481 медициналық техника сатып алынбақ

2025 жылы облыстың денсаулық сақтау саласының материалдық-техникалық базасын жаңғыртуға 6 жарым миллиард теңгеден астам қаржы бөлінді. 2026–2028 жылдар аралығында стационарлық және амбулаториялық-емханалық көмек көрсететін ұйымдар үшін 481 медициналық техника сатып алу жоспарлануда. Бұл медициналық техникамен қамтылу деңгейін 95 пайызға дейін жеткізуге, тозу деңгейін 30 пайызға дейін төмендетуге мүмкіндік береді. Мәселен, биыл Семей қаласындағы Ядролық медицина және онкология орталығына жақында компьютерлік томограф және цифрлық рентгендік маммографиялық аппараты келді. Бұл медициналық жабдықтар орталықтың өз қара-

жаты және 2023–2027 жылдарға арналған онкологиялық аурулармен күрес жөніндегі кешенді жоспар аясында республикалық бюджет есебінен сатып алынды. Аталған жоба шеңберінде клиникалық зертханаларға, емханалық бөлімге, хирургия, анестезиология, реанимация және қарқынды терапия бөлімшелеріне, сондай-ақ, басқа да құрылымдық бөлімдерге 50 түрлі медициналық құрал-жабдық сатып алынды.

Ядролық медицина және онкология орталығының директоры Саят Таңатаровтың айтуынша, облыстың 600 мыңнан астам тұрғынына қызмет көрсететін бұл орталық 1978 жылы салынған. Онда 85 төсек-орынға арналған стационар, емхана, радиологиялық орталық және радиология бөлімі жұмыс істейді. Қазіргі таңда мұнда 575 адам еңбек етеді.

Ж.ҚҰДАЙБЕРГЕН
АБАЙ ОБЛЫСЫ

Тасқынға тосқауыл

Ақмола облысы әкімінің орынбасары Алтынай Амренова Төтенше жағдайлар министрлігінің өкілдерімен көктемгі су тасқыны кезеңіне дайындық мәселелерін талқылады.

Ақмола облысындағы су тасқынына қарсы іс-шаралар 163 елді мекенді қамтыды. Бұл өңірде 494 көл мен 111 өзен бар. Бүгінгі күні жалпы ұзындығы 55 км болатын Қалқұтан, Нұра, Есіл, Шағалалы және Жабай өзендерінде арналарды тазалау және тереңдету жұмыстары жүргізілді. Сондай-ақ Бұланды, Атбасар, Бурабай, Біржан сал, Ақкөл, Жаксы, Аршалы, Зеренді және Шортанды аудандарында 17 гидротехникалық құрылысты нығайту және қалпына келтіру жұмыстары да толық аяқталды.

А.ТОҚАНОВ
АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

Қазалы тұрғындары таза ауызсумен қамтылды

Қызылорда облысы Қазалы ауданындағы Сарыбұлақ ауылына ауыз су қосу рәсімі өтті. Оған сенатор Наурызбай Байқадамов, облыстық мәслихат төрағасы Мұрат Тлеумбетов, зиялы қауым өкілдері мен ауыл тұрғындары қатысты.

Аудандағы Сарыбұлақ, Шили, Шөкен және Шитүбек елді мекендерін ауыз су желісіне қосуға республикалық, облыстық бюджеттен және қайтарылған активтер есебінен 1,5 млрд теңге қаржы бөлініп, бүгінде құрылыс жұмыстары толық аяқталды. Соның нәтижесінде Қазалы ауданы 100 пайыз таза ауыз сумен қамтылды.

2022–2024 жылдары «Ауыл – ел бесігі» жобасы аясында 31 млрд 600 млн теңгеге өңірдегі 78 ауылдың әлеуметтік, инженерлік инфрақұрылымын дамытуға бағытталған 343 жоба жүзеге асқан болатын.

Т.ИБАШЕВА
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ

Жаңа қоныс құтты болсын!

Шымкентте тұрғындарды баспанамен қамтамасыз ету бағытындағы жоспарлы жұмыс жалғасуда. Соның аясында Асар-2 шағынауданында 46 отбасыға жалдамалы пәтер кілттері табысталды. Бұл пәтерлер қаланың коммуналды тұрғын үй қорынан әлеуметтік осал санаттағы азаматтарға беріліп отыр.

Салтанатты рәсімге қала әкімі Ғабит Сыздықбеков қатысып, жаңа қоныс иелерін маңызды оқиғамен құттықтады, бұл бағытта жүйелі жұмыс атқарылып жатқанын атап өтті.

Р.НАРБЕК
ШЫМКЕНТ ҚАЛАСЫ

Мәдени нысандар маңызға ие

Жамбыл облысында 2025 жылы 11 мәдениет нысаны халық игілігіне берілді. Биыл тағы 5 мәдениет үйін пайдалануға беру жоспарлануда. Бұл туралы мәдениет және тілдерді дамыту басқармасының басшысы Ерлан Жүнісбай айтты. Бүгінде облыста халыққа мәдени қызмет көрсететін 506 мекемеде 3 648 қызметкер бар.

Өңірде 202 мәдениет үйі мен клуб мәдени-көпшілік қызмет көрсетіп келеді. 819 клуб құрылымына 10 918 адам тартылған, оның ішінде балаларға арналған 620 үйірмеге 8 526 бала қатысады.

Ш.КӨПРБАЙ
ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

ШҚІР

ҰЛТ ТІРЕГІ

Тәуелсіз еліміздің мемлекеттік тілін меңгерумен қатар, іс қағаздарын мемлекеттік тілге көшіру – бүгінгі күннің өткір мәселесі, заман талабы болып отыра. Әлемнің дамыған елдерінің қатарына кіру үшін де ел экономикасымен қатар, әлеуметтік мәселелерге, оның ішінде мемлекеттік тіл мәселесіне көңіл бөлуіміз керек.

Ана тіліміздің құқықтық мәртебесі айқындалған. Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін 1993 жылғы Конституцияда бекітіп, 1997 жылы тәуелсіз Қазақстанның «Тілдер туралы» заңы қабылданды. Осы заңның негізінде мемлекеттік тіл мемлекеттің бүкіл аумағында барлық салада қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу, іс қағаздарын жүргізу тілі саналады. Мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру үшін заңнамаға енізілген өзгерістер мен толықтырулар – мемлекеттің өз тіліне деген шынайы қамқорлығының, заң алдындағы теңдіктің және азаматтың құқығына деген құрметтің көрінісі. Тек, заңның өз деңгейінде орындалып, тіл құқығының қорғалуын қаматамыз етуіміз керек. Десе де, бұл тек заңгерлер мен судьялардың ғана жұмысы емес, бұл – әр мемлекеттік қызметшінің және құқық қорғау

қызметкерлерінің, әрбір азаматтың ортақ міндеті болуы керек. Тіл – елдің мәдениетін қалыптастыратын ұйытқы, ұлттық бірліктің негізі, адамның рухани және имандылық қасиеттерінің басты факторы. Тіл білу халықты, оның тарихын, тұрмысы мен әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерін терең тануға жол ашады. Өзгелерге мемлекет ретінде танылығымыз келсе, біз ең алдымен қасиетті ана тілімізді сақтауымыз қажет. Өйткені, тілі жоғалған күні ұлттың өзі де жоғалатыны анық. Тарихта алдымен тілін жоғалтып, содан соң өздері жоғалған ұлттар қаншама. Тарихтан белгілі, қандай ел болмасын бостандық алғаннан соң ең бірінші тілдің мәселесін шешеді.

Осы орайда айта кетсек, елімізде қазақ тілінде өтетін сот отырыстарының саны артып келеді. Негізі сотқа талап-арыз қай тілде түссе, сот отырысының тілі де сол тілде өтеді. Сондықтан елімізде қазақ тілінде өтетін сот отырыстарының көбеюі мемлекеттік тілге деген сұраныстың да жоғарылап келе жатқанын аңғартады. Тіпті, соңғы кездері онлайн, қазақ тілінде, бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуымен өтетін сот отырыстарының көбеюі еліміздегі сот органдарының қазақ тіліндегі процестерге толығымен дайын екенін білдіреді. Сондықтан елімізде мемлекеттік тілдің мәртебесі биіктеп келе жатыр деп айта аламыз. Демек алдағы күндерге сенім зор!

Айдана МАМБЕТҚАЗИЕВА,
Ақтөбе гарнизоны әскери сотының төрағасы

САНДЫҚ ЖҮЙЕ

eOTINISH

платформасының ауқымы кеңейді

Мемлекет пен халық арасындағы цифрлық өзара іс-қимылдың негізгі құралына айналған eOTinish платформасы қазақстандықтар арасында сұранысқа ие. Былтыр бұл жүйе арқылы 5 миллионнан астам өтініш қабылданды. Бұл «Естуші мемлекет» тұжырымдамасы аясында азаматтар мен бизнес өтініштерін қараудың жаңа форматының тиімділігін айқын дәлелдейді.

«Ұлттық ақпараттық технологиялар» АҚ командасы платформаны одан әрі ыңғайлы әрі тиімді ету бағытында жүйелі түрде дамытып келеді. Қазіргі таңда біз жедел әрекет ету мен деректерді талдауға арналған жасанды интеллект көмекшілерін енгізу және жетілдіру жұмыстарын жүргізіп жатырмыз, – дейді «ҰАТ» АҚ Басқарма төрағасының орынбасары Гүлмира Исабекова.

Бұл компания «электрондық үкіметтің» ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымының, жасанды интеллекттің және мемлекеттік органдардың бірыңғай көлік жүйесінің операторы болып табылады, сондай-ақ орталық және өңірлік мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелеріне техникалық қызмет көрсетуді жүзеге асырады. Бүгінде платформа пайдаланушылары онлайн режимде өз өтініштерінің мәртебесін қадағалап, мемлекеттік органдармен өзара әре-

кеттесу тарихын көре алады, жауаптардың сапасын бағалап, орындалуы бойынша шағымдар жолдай алады, сондай-ақ Қазақстан Республикасының соттарына арыздар бере алады. Өтінішті eOTinish.kz сайты, eGov.kz порталы, eGov Mobile мобильді қосымшасы, сондай-ақ ХҚКО мен «Нәтиже» өтініштерді қабылдау орталықтары арқылы беруге болады.

Бірыңғай цифрлық платформаны іске қоспас бұрын өтініштер әр ведомствоның өз арналарымен қабылданып, тіркелетін. Бұл азаматтар үшін қолайсыздық туғызып, үдерістердің ашықтығын төмендетіп, ведомстволық бақылау мүмкіндіктерін шектейтін. eOTinish осы үдерістерді бір жүйеге біріктіріп, ашықтықты, ыңғайлылықты және орындау мерзімдерін бақылауды қамтамасыз етеді.

Е.КЕБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

ЖАРНАМА

ТАРАТУ

3. «RIVER Training Consulting Company» ЖШС (БСН 201140013237) (Атырау қаласы, Атырау ықшам ауданы, 419Б-үй) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Атырау қаласы, Жанарыс көшесі, 4, тел. +7 775 711 89 06.

4. «БАЙ АБАТ» ЖШС (БСН 230240001359) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы облысы, Іле ауданы, Ақсай ауылы, Атырау көшесі, 6 үй, тел. 8 701 653 99 94.

5. «PandaCars» ЖШС (БСН 230740041178) (ҚР, Алматы қаласы, Бостандық ауданы, Розыбакиев көшесі, 285А-ғимарат, 13-пәтер) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Алматы қаласы, Бостандық ауданы, Үшкөмпіров көшесі, 44-ғимарат, 6-блок, 24-пәтер, тел. 8 701 908 88 01.

8. «Шапағат-строи сервис» ЖШС (БСН 090440021706) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Маңғыстау облысы, Маңғыстау ауданы, Шетпе ауылдық округі, Шетпе ауылы, 177-үй.

9. «АТАІВ» ЖШС (БСН 180740002968) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Алматы облысы, Талғар ауданы, Белбұлақ ауылдық округі, Талдыбұлақ ауылы, Байғазиев көшесі, 63-үй.

14. «The Dream Food» қосымша жауапкершілігі бар серіктестігі (БСН 260140020199) өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Ақмола облысы, Қосшы қаласы, Республика көшесі, 52-құрылыс, тел. 8 775 371 01 79.

15. «Abdinur Group» ЖШС (БСН 230740038851) (Алматы облысы, Қарасай ауданы, Қаскелең қаласы, Ағынтай батыр көшесі, 61-үй) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Алматы қаласы, Наурызбай ауданы, Қалқаман 2/1А-үй, 5-пәтер, тел. 8 708 763 92 11.

16. «MLK LASHYN» ЖШС (БСН 201240009857) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Қостанай облысы, Қостанай қаласы, әл-Фараби даңғылы, 141/3, 30-пәтер.

17. «ПСН Алматы 13» ЖШС (БСН 230440043778) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда

қабылданады: Астана қаласы, Тәуелсіздік даңғылы, 21/2, 120-пәтер, тел. 8 702 598 35 69.

18. «Prospector.kz» ЖШС (БСН 221140036864) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Алматы қаласы, Бостандық ауданы, Ермек Серкебаев даңғылы, 62-ғимарат, тел. +7 705 888 77 88.

19. «№6 жалпы орта білім беретін мектебі қамқоршылар кеңесі» қоғамдық қоры (БСН 191140019698) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Жамбыл облысы, Меркі ауданы, Кеңес ауылы, Қанатбай Тайшыманов көшесі, №35. Тел. 5-40-02.

21. «Санжар GOLD-2022» ЖШС (БСН 220440033808) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Түркістан облысы, Отырар ауданы, Мольке Шойманов ауылы, Омаш Намайұлы көшесі, 26-үй, индекс 160711.

Баспасөз – 2026

Құрметті оқырман!

«Заң газеті» және «Юридическая газета» газеттеріне және «Заң» журналына жазылу жыл бойы жалғасады. Әр айдың 25-іне дейін жазылсаңыз, басылымдар келесі айдан бастап қолыңызға тиеді.

Біздің басылымдарға «Қазпошта» АҚ бөлімшелері, «Қазпресс» ЖШС дүңгіршектері және Алматы қаласындағы «Дауыс» жүйесі арқылы жазылуларыңызға болады.

Жазылу индекстері:

«Заң газеті»

жеке тұлғалар үшін – 65921, заңды тұлғалар үшін – 15921

zanreklama@mail.ru

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: (727)292-43-43

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

«Media page.kz» ЖШС, ZANGAZET.KZ - Алматы қаласы, Ақтолық көшесі, 4Б, 1 қабат, 1 кеңсе, www.zangazet.kz, WhatsApp: 8 707 388 40 80.

ИП «Profy Agency.kz»
Тел. 8 705 185 75 73, 8 701 739 27 83, 8 747 280 09 12, 8 707 895 21 99.
г. Алматы, пр. Абылай хана, 60, оф. 509
e-mail: zan-info@mail.ru, www.zan-info.kz

«КАИРОС» ЖШС, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшн, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybayeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агентство» ЖШС, Павлодар қаласы, Крупская көшесі, 61, кеңсе 23.
Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1» фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директорлары Кривилова Татьяна Ивановна, Шымкент қ., Г.Ильяев көшесі, 47 (Шаймерденов к. бұрышы) RVK банктің жанында, Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com

ЖК «Trade and service», Алматы қ., ш/а Жетісу-3, 55/133.
ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.

«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.

«ЮрСлужба» ЖШС, Көкшетау қ., Е. Әуелбеков көшесі, 129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17, 8(747) 8097074.

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ., Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67, 32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынулы ЖК, Петропавл қ., К.Сүгішов көшесі, 58, 30-бөлме, 3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57, ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.

ЖК «Бакирова Г.», Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаментінің жанында. Тел.: 8 705 714 58 77.

Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ., Гоголь көшесі, 110, ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы), Тел.: 8-714-2-50-97-07, ұялы тел.: 8-7758847211, 8-7053506918.

«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ., Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05, ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.

ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779, E-mail: zan-at@mail.ru.

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС Орал қ., Л.Толстой көшесі, 28. Тел.: 8 (7112) 50-88-05.

«Реклама» ЖШС, Орал қ., Достық-Дружба даңғылы, 182. Тел.: 8 (7112) 50-47-34.

«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.

ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ., пр. әл-Фараби 119-үй, 407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.

«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н. Қызылорда қ., Әйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел.: 8 (777)402-28-28; 8 (700) 332-24-78

ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а, ХҚО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.

ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы, Қазақстан Конституциясы көшесі, 28-үй, 1-қабат. Тел.: (87152) 46-74-77, 8-777-228-64-13.

ЖК «Reklam Service», Тараз қаласы, Төле би көшесі, 73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222, ұялы тел.: 87019457336 Татьяна.

ЖК «Выдай», Өскемен қаласы, 60. Тел.: 8(7232) 578414, ұялы тел.: 87772256506.

МҰРАГЕРЛІК

2. 2025 жылы 7 қарашада қайтыс болған Сүлейменов Әбду Құлманбетұлының артынан мұралық іс ашылды. Мұрагерлері немесе мұра туралы білгісі келгендер болса, нотариус Ж.С.Абуоваға келулеріңіз керек. Астана қаласы, Р.Қошқарбаев даңғылы, 37, н.п.192. Тел. 8 701 743 23 68.

12. 2020 жылы 29 маусымда қайтыс болған Молдабек Оразбек Молдабекұлының артынан мұралық іс ашылды. Мұрагерлері немесе мұра туралы білгісі келгендер болса, нотариус Ғ.А.Шардарбековке келулеріңіз керек. Мекенжайы: Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті, Т.Рысқұлов көшесі, №5 ғимарат. Тел. 8-702 233 44 99.

СУДЬЯ МІНБЕРІ

Соттың беделі – мемлекеттің беделі. Сондықтан да соттың тәуелсіздігін нығайтып, мәртебесін көтеруге, сот жүйесіне деген сенімді арттыруға бағытталған реформалар жылдар бойы үздіксіз жалғасып келеді. Ал азаматтардың сенімін қалыптастыруда соттың жұмысын барынша ашық, жедел, қолжетімді етудің маңызы зор. Заңнамалардағы өзгерістер мен толықтырулардың өзі сот жұмысын оңтайлы етіп, істерді мейлінше жедел, қысқа уақытта, әуре-сарсаңсыз қарауға бағытталған. Мұндай жаңғыртуларды Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстен де байқауға болады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамалардағы маңызды жаңалықтың бірі – жеке тұлғаларды әкімшілік жауапкершілікке тартудың сараланған тәртібін енгізуден көрініс тауып отыр. Сондай-ақ, бүгінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жалпы және қысқартылған тәртіпте қаралады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске сай қысқартылған іс жүр-

лау жөніндегі уәкілетті орган қарайтын әкімшілік құқық бұзушылықтар, сондай-ақ ҚР Ұлттық Банкінің және қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органның уәкілетті қызметкерлері Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 804-бабының 2 және 2-1 бөліктерінде көрсетілген баптар бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамалар жасаған жағдайда

ДАУ МҰРАТЫ - БІТІМ

ЗАҢ АДАМ ПАЙДАСЫНА ЖАЗЫЛАДЫ

«Заң адам пайдасына жазылады, адам заң үшін тұмайды ғой» деген екен алаштың ардақты ұлдарының бірі Әлихан Бөкейханов. Сол айтпақшы, қай заманда, қай мемлекетте болсын заң адамның құқығы мен бостандығын қорғауға қызмет етеді. Шындығында көз келген заң адамның пайдасы үшін жазылды. Мемлекетте заңды сақтау – әділеттіліктің негізі. Сонымен бірге әділетті қоғамда заң – төндік пен тәртіптің көпші ретінде жоғары бағаланады.

Құқықтық мемлекеттегі барлық әлеуметтік қатынастар тек заңмен реттеліп, заң аясында шешілетіні белгілі. Ал ел ішіндегі дауқестікті азайтып, азаматтар арасындағы сыйластық пен татулықты сақтауға қызмет етіп келе жатқан маңызды құжаттың бірі – «Медиация туралы» заң.

Бұл заңның қолданылып келе жатқанына он бес жылдың жүзі болыпты. Алайда, тәуелсіз елдің тарихындағы медиация институтының жылнамасы 2011 жылдан басталғанымен, жалпы бітімгершілік институтының тарихы теренде. Қазақ халқының ежелгі заңнамаларының қай-қайсысын алсаңыз да мұнда кешірім мен келісімге, татулық пен тұрақтылыққа, бітім мен мәмілеге ден қойылған. «Қасым ханның қасқа жолы», «Есім ханның ескі жолы», «Эз-Тәукеңің Жеті жарғысында» тентекті тезге салудың тетігі жазалауға емес, тәрбиеге, жауаптылықты сезініп, кателікті өз еркімен түзеуге бағытталғанын аңғару қиын емес. Соның арқасында ауыл арасында алауыздыққа жол берілмеген, жақындар арасындағы жарасымды сыйластық сақталған. Міне, сол дала заңынан тамыр алған «Медиация туралы» заң азаматтардың уақыты мен қаржысын үнемдеудің, жүйкесі мен күш-қайратын сақтаудың мүмкіндігі саналады.

Бүгінде медиацияның дау шешудегі өте тиімді, заңды құрал екенін азаматтар жақсы біледі. Азаматтық, әкімшілік істер тұрмақ, тараптар қымыстық істерге де медиацияны мейлінше кең қолдануда. Себебі істерді сот алаңында қарап, шешімін ұзақ уақыт күткеннен гөрі, кәсіби немесе кәсіби емес медиатордың құзырына жүгініп, ортақ келісімге келген анағұрлым ыңғайлы.

Оның қос тарапқа да ыңғайлы болатыны – уақытты үнемдейді. Айталық істер соттарда айлап, жылдап қаралса, медиацияда қос тарап алғашқы жүздесуден кейін-ақ ортақ келісімге

келіп, кикіжіңді көп сөзбай бітіруі мүмкін. Бүгінгідей әрбір секунд, әр минут бағалы кезде азаматтардың алтын уақытын сот алаңында дау қуып өткізбей, мақсатты, жоспарлы жұмыстарына арнауы ел үшін де, азаматтардың өзі үшін де анағұрлым тиімді екені талассыз.

Сотқа бару, сот процесіне қатысу үшін заңгер көмегіне жүгіну де қалтаға аз салмақ салмайды. Ал медиацияның артықшылығы – заңгер кеңесіне жүгінбей-ақ медиатордың көмегімен ортақ келіссөзге келудің ыңғайлылығында. Сонымен бірге екі тарап татуласа, баж салығының қайтарылатыны да медиация институтының дұрыстығын көрсететін аргумент.

Сот – жария процесс. Елімізде санаулы істер қатарынан басқа процестер ашық, жария өткізіледі. Сәйкесінше екі тараптың бүкіл құпиясы сот залында көпшілікке толық әшкереле болады. Ал медиация тараптар құпиясын сақтау шартымен құнды.

Сот – дау алаңы. Сондықтан өз уәжін жеткізіп, өз сөзін дәлелдеу үшін тараптардың айғайлауы, эмоциясын көрсетуі, сөз таластыруы қалыпты үрдіс. Осы тұрғыдан алғанда медиация қос тарапты байыппен тыңдап, екі жақтың пікірі мен уәжін ескере отырып ортақ келісімге келтіре алуымен жоғары бағаланады. Міне, осы артықшылықтарды білгеннен кейін бүгінде «Медиация туралы» заңға сүйенетіп, дауларды медиация арқылы реттеуге тырысатын азаматтар көп. Осының өзі бітімгершілік заңының өзіне жүктелген міндетті толық орындап, ел көңілінен шығып келе жатқанын дәлелдесе керек.

Майкүл МАМУТОВА,
Талдықорған мамандандырылған әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі сотының судьясы
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ КОДЕКСТЕГІ ҚЫСҚАРТЫЛҒАН ІС ЖҮРГІЗУ ТӘРТІБІ

гізудің тәртібі 42-тарауда дәйектелген. Заңнаманың 810-бабында әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қысқартылған іс жүргізудің негіздері көрсетілсе, 811-бапта қысқартылған іс жүргізудің тәртібі нақтыланған. Соған орай әкімшілік құқықбұзушылық орын алған жерде құзырлы орган өкілдері хаттама толтырып, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамға айыппұл белгіленеді.

Бұл тұрғыда азаматтың құқық бұзушылық фактісін келісіп, кінәсін мойындауы, айыппұлды ерікті түрде төлеуге дайын болып және уәкілетті органға ешқандай талап қоймауы шарт. Қысқартылған тәртіптегі хаттаманы алғаннан кейін 7 күн ішінде жалпы айыппұлдың 50%-ын төлеу мүмкіндігі түріндегі ынталандыру механизмі қарастырылған. Егер азаматтар құқық бұзушылық фактісіне дауласса, іс жалпы тәртіппен қаралады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 810-бабының екінші бөлігіне сәйкес, санкцияда ескеруден басқа жаза түрі көзделсе; құқық бұзушылықты артықшылықтары мен имунитеті бар адамдар жасаса, іс мемлекеттік кіріс органдары қарайтын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалған кезде; істі ҚР Ұлттық Банкі және қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті орган қарайтын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасаған жағдайда

әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізудің қысқартылған тәртібі қолданылмайды.

Қысқартылған іс жүргізу процедуралық тұрғыдан азаматтардың уақытын үнемдеуге көмектеседі, әкімшілік айыппұлдарды өндіріп алу деңгейін арттырады және әкімшілік құқық бұзушылық істерінің мүмкіндігінше тез қаралуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, бұл әкімшілік процеске қатысушыларды сот әуресінен құтқарады.

Істерді қысқартылған тәртіпте қараудағы мақсат процесті жеделдету болғанымен, 810-бапты қолданудың нақты шекараларын анықтау теріс пайдалануды немесе керісінше, қажетсіз күрделілікті болдырмау үшін нақты тәжірибе мен түсіндіруді талап етеді.

Сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтарды қысқартылған тәртіпте қарауда ескерер бірқатар мәселелер бар. Мәселен егер орын алған құқықбұзушылық бірден емес, белгілі бір уақыт өткеннен кейін анықталса, қысқартылған әкімшілік рәсім қолданылмайды. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу тек анықталған адамға қатысты ғана жүргізілуі мүмкін екенін де ескерген дұрыс. Белгісіз адамға қатысты әкімшілік іс жүргізу жүргізілмейді, себебі бұл рәсімді қолданудың мін-

детті шарттары орындалмайды. Сонымен қатар, мұндай адамға қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізуді қамтамасыз ету шарасын қолдану немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізуді қозғау туралы қаулы шығару мүмкін емес.

Егер адам құқық бұзушылық жасағанын мойындаудан бас тартса және айыппұлды заңмен белгіленген мерзімде төлеуден бас тартса, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу қысқартылған тәртіпте емес, стандартты тәртіпке сәйкес жүргізіледі. Қысқартылған әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу тек жоғарыда аталған шарттар бір мезгілде орындалған жағдайда ғана қолданылады.

Заңдағы бұл жеңілдіктер азаматтардың сотқа деген сенімін нығайтып, уақыты мен әуресін азайту мақсатында енгізілгені түсінікті. Сондықтан азаматтар игілігі үшін қолданылатын бұл артықшылықтарды азаматтар біліп, қажетіне жаратқаны абзал.

Алинасыр ҚАДЫРОВ,
Қонаев қаласының әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының төрағасы
АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

ОҢ ҚАДАМ

АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК – БАСЫМ БАҒЫТТЫҢ БІРІ

Ақтөбе облыстық сотында сот процестерін цифрландыру бағытында көшенді және жүйелі жұмыстар жүзеге асырылуда. Аталған шаралар сот төрелігінің ашықтығын, тиімділігін және қолжетімділігін арттыруға, сондай-ақ азаматтар мен ұйымдарға көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартуға бағытталған.

Бүгінде сот органдарында құжат айналымы кезең-кезеңімен электрондық форматқа көшіріліп, «Төрелік» ақпараттық жүйесі және өзге де цифрлық сервистер арқылы талап-арыздар мен өтініштерді электронды тәсілмен қабылдау мүмкіндігі қамтамасыз етілді. Бұл азаматтар мен заңды тұлғалардың уақыт шығынын азайтып, процестердің жеделдігін арттыруға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, сот отырыстарына қашықтан қатысуға арналған бейне-конференциялық байланыс жүйелері кеңінен қолданылып, шалғай аймақ тұрғындары үшін сот төрелігіне қолжетімділік деңгейі артты.

Ақпараттық қауіпсіздік мәселелері

басым бағыттардың бірі болып табылады. Осыған байланысты серверлік инфрақұрылымды жетілдіру, бағдарламалық қамтамасыз етуді жаңарту, киберқауіпсіздік және деректерді қорғау шараларын күшейту бойынша тұрақты жұмыстар атқарылуда. Бұл сот жүйесіндегі ақпараттық ресурстардың сенімді қорғалуын қамтамасыз етеді.

Жүргізіліп отырған цифрландыру шаралары сот жұмысының тиімділігін арттырып, құжат айналымының жеделдеуіне, адами фактордың төмендеуіне және процестердің барынша айқын болуына ықпал етті. Алдағы кезеңде Ақтөбе облыстық соты цифрлық трансформацияны жалғастыра отырып,

жаңа электрондық сервистерді енгізу, автоматтандыру деңгейін арттыру және ақпараттық жүйелерді одан әрі жетілдіру жұмыстарын жүргізуді жоспарлап отыр.

Қазіргі цифрландыру дәуірінде сот жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану күннен-күнге артып келеді. Электрондық сот ісін жүргізу, ақпараттық жүйелер, деректер базасы және онлайн сервистер сот жұмысының тиімділігін арттырғанымен, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесін алдыңғы қатарға шығарып отыр. Сот органдарында азаматтардың жеке деректері, сот істеріне қатысты материалдар, қызметтік және құпия ақпараттар сақталады. Осы мәліметтердің қауіпсіздігі – сот жүйесінде деген қоғамдық сенімнің негізгі көрсеткіштерінің бірі.

Ақпараттың заңсыз таралуы немесе бұрмалануы заң талаптарының бұ-

Жастіек ЖАМИЕВ,
ҚР Сот әкімшілігінің Ақтөбе облысы бойынша департаментінің ақпараттық қауіпсіздік жөніндегі бөлімінің бас маманы

зылуына және азаматтардың құқықтарының шектелуіне әкелуі мүмкін. Осыған байланысты сот саласында ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінеді. Ақпараттық жүйелерге қол жеткізу тек уәкілетті қызметкерлерге ғана беріледі. Пай-

даланушылар жүйеге жеке логин мен пароль арқылы, сондай-ақ электрондық цифрлық қолтаңбаны қолдану арқылы кіреді. Бұл бөгде тұлғалардың жүйеге заңсыз кіруіне тосқауыл қояды.

Ақпараттық қауіпсіздіктің маңызды бағыттарының бірі – адам факторы. Сот қызметкерлерінің ақпараттық қауіпсіздік мәдениетін арттыру киберқауіптердің алдын алуда шешуші рөл атқарады. Күмәнді электрондық хаттарды ашпау, белгісіз сілтемелерге өтпеу, құпия деректерді үшінші тұлғаларға бермеу – әрбір қызметкер қатаң сақтауы тиіс негізгі талаптар. Сонымен қатар, техникалық қауіпсіздік шаралары да жүйелі түрде жүзеге асырылады. Антивирустық бағдарламалар орнату, деректердің резервтік көшірмесін жасау, ақпараттық жүйелерді уақытылы жаңарту және желілік қауіпсіздік құралдарын қолдану сот жүйесінің үздіксіз әрі қауіпсіз жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау – тек техникалық міндет емес, ол әрбір сот қызметкерінің кәсіби жауапкершілігі. Бұл бағыттағы көшенді шаралар сот жүйесінің ашықтығын арттырып, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін сенімді қорғауға мүмкіндік береді.

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор **Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ**

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**
Немірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана Айша Құрманғали 8 707 851 91 13.
Алматы облысы Нұрбол Әлдібаев 8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы Жансая Есмағанбетова 8 705 398 62 83.
Атырау облысы Боранбай Ғалиев 8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы Жазира Әбіл 8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы Гүлбану Мақажан 8 701 697 39 86.
Түркістан облысы Сейітхан Құлмаханбетов 8 707 721 19 59.
Шадиар Мекенбайұлы 87757335665
Батыс Қазақстан облысы Нұрлыбек Рахманов 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы, Х.Досмұхамедұлы көшесі 68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі: 292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz
E-mail: zanreklama@astana@mail.ru
«Заң газеті» аптасына 2 рет – сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 6545 дана
Апталық таралым 13090 дана
Тапсырыс №13 Индекс 65921
Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын Zangazet.kz сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты талап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы **№16297-Г күәлікті 2017 жылғы 12 қаңтарда** Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қатпау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31